

N. N. 1554
a. 9165.

HÁBORÚS BÜNTETŐJOGUNK

ÉS BÜNÜGYPOLITIKÁNK A HÁBORÚ UTÁN

D7065

IRTA

FINKEY FERENCZ

Különlenyomat a Budapesti Szemle 1916. évi 375. számából

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA

1916

Hessaiéji Társaság kiadása jogszabályok, 1916. VIII/18. f.

HÁBORÚS BÜNTETŐJOGUNK ÉS BÜNÜGYPOLITIKÁNK A HÁBORÚ UTÁN

D 7065

IRTA

FINKEY FERENCZ

*ELK. Magyarországi
Államügyek*

Különlenyomat a Budapesti Szemle 1916. évi 375. számából

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA

1916

Pauler Tivadar, a magyar classikus büntetőjogi iskola megteremtője, büntető-törvénykönyvünk ministeri javaslatának a képviselőházban való előterjesztése alkalmával, 1877 nov. 22-én tartott előadói beszédét azzal kezdi: «A büntető igazságszolgáltatás jelképe a villogó kard, mely legbiztosabb őre a polgári szabadságnak, de öldöklő fegyverré válhatik, mely annak élet-erét ketté vágja, azon a legnagyobb sebeket ejtheti.» Ez a találó jogászias mondat, mely a büntetőjog jelentőségét oly ékes szavakkal domborítja ki, egyúttal bizonyítéka annak, hogy a büntetőjogi tudomány classikus mesterei szerint is a háború és a büntetőjog között a kapcsolat szemmel látható és kézzelfogható. Ugyanilyen, vagy ha szabad mondanunk, még világosabb ez a kapcsolat előttünk, modern büntetőjogászok előtt.

A jog különböző ágai közül a büntetőjog az, melynek szabályai a békében is háborús színezetűek, a többi jogágak szabályaival szemben keményebb, szigorubb, szinte harcziás jellegűek. A büntetőjog legfőbb feladata a jog védelme, a jog többi ágainak, vagyis az összes fennálló jogszabályoknak biztosítása, a törvény, a jog megsértőinek üldözése által. A büntetőjog — e feladatából folyólag — békés időben is hadat visel a belső ellenségeink, a társadalmi rend háborgatói, zavarói, az ú. n. büntetettek ellen. S ha ma, a Pauler idézett előadói beszéde óta csaknem 40 év múltán, a modern büntetőjog jelképének nem a villogó kardot tekintjük is, ha a megtorlás eszméje mellett, a mit a képlet kifejezni kívánt, a megelőzést is egyenrangú alapelvnek ismerjük el — a mi épen a Pauler kora óta a büntetőjog fejlődési történetében lezajlott kriminologiai forradalom eredménye — s ha az újabb tudományos vizsgálódások,

különösen a bűnügyi lélektani és bűnügyi sociologiai kutatások folytán egyértelműen az emberiséget, az egyénítést, a büntetéseket különböző osztályaival a különböző elbánást s különösen a büntetetteknek legtöbb figyelmet és odaadást igénylő osztályával, a gyermek és fiatalok bűnelkövetőkkel szemben kifejezetten a javító nevelést írtuk is zászlónkra. — de mindenesetre ma is áll, mi modernnek is hirdetjük, hogy a büntetettek egy másik nagy csoportjára, a közveszélyes, megrögzött bűntettekre a kérlelhetetlen szigor, azok üldözése, ártalmatlanná tétele a helyes vezéreszme.

Minő azonban a jognak ez a harcias ága, a büntetőjog a háborús időkben? Beérhetjük-e a háborúban is a béke idején alkalmazott büntetőjogi fegyverekkel? Az ú. n. bűnüldözés, a büntetettek elleni harcz sikeresen folytatható-e a rendes büntetőjogi szabályok szerint, nem szükséges-e lényeges változtatásokat tenni azokon?

Alig szükséges mondani, hogy tényleg a háború alatt a büntetőjog is, mint jogi és társadalmi életünk annyi más oldala, lényegesen más képet, a rendestől, vagyis a békés időkétől eltérő, szigorúbb, keményebb vonásokat mutat. Most már igazán a kard lesz a jelképe és pedig nem a pusztán megfélemlítésül kicsiszolt, de a valóban élesre fent kard. Képletes beszéd nélkül elmondhatjuk, hogy a háború alatt a büntetőjog is bevonul hadi szolgálatra, átveszi a katonai büntetőjog fegyvereit a belső ellenségek elleni sikeresebb harczhoz.

Megváltozik a bűncselekmények, a kriminalitás képe is. Mindennaposak lesznek oly bűncselekmények, melyek békés időben ritkán vagy alig fordulnak elő; a hűtlenség, hazaárulás, az izgatás, a fegyveres erő elleni különböző bűncselekmények jönnek napirendre. Egészen új jellegű bűntettek vetődnek fel, melyek megtorlására s hathatós megelőzésére új büntetőtörvényeket kell alkotnunk. Szigorítani kell a büntetési kereteket; a békében enyhén büntetett egyes cselekményeket, melyek most elharapóznak és fenyegetik hadi érdekeinket vagy az itthon maradtak egészségét, megélhetését, a rendesnél magasabb büntetésekkel és a közönséges szabályoktól eltérő elvek szerint kell büntetnünk. Lényegesen megváltozik a büntető eljárás képe is, sőt ez egyenesen hadi jelleget ölt. A lassan mozgó esküdt-

bíróság működését felfüggesztjük, a szakbíróság számára is új, gyorsított eljárást írunk elő, felelevenítjük a régmúlt idők rögtönítélő, statariális eljárását is, hogy a tömegesen fellépő, különösen veszélyes büntettek ellen alaposan védekezhessünk. Sőt odáig megyünk a büntetőjog hadi állapotba helyezése terén, hogy polgári személyeket is bizonyos büntettek miatt egyenesen a katonai bíróságok elé állítunk.

A büntetőjognak ez a háborús színezete vagyis a büntetőjog szabályainak a hadi érdekek szolgálatába állítása s bizonyos mérvben a katonai szabályok egyenes átvétele, természetes folyománya a hadi állapotnak, a háború tartama alatt elkerülhetetlen kivételes intézkedéseknek, a melyek a jog többi ágaira is kiterjednek. A büntetőjog ilyen hadi állapotba helyezésének azonban könnyebb és egyszerűbb módja van azon okból, mert a háborús büntetőjognak az előképe békében is készen áll: a katonaság részére fennálló külön büntetőjogi szabályokban, az ú. n. *Katonai Büntetőtörvény*-ben és *Katonai Bűnvádi Perrendtartás*-ban. A büntetőjog ugyanis — ellentétben a többi jogágakkal — békében is élesen megkülönbözteti egymástól a polgári és a katonai társadalmat. Míg a magánjogi, kereskedelmi, váltójogi, pénzügyi jogi stb. szabályok egyaránt kiterjednek a polgári és a katonai személyekre, addig a büntetőjog terén béke-időben is külön szabályok állanak fenn a polgári s külön a katonai személyekre. Vagyis a rendes Büntetőtörvénykönyv és a Bűnvádi Perrendtartás érvénye csak a polgári személyekre terjed ki, a katonákra egészen különálló codexek vannak mind az anyagi büntetőjogra, mind a büntető eljárásra vonatkozólag.

Az anyagi büntetőjog tekintetében, sajnos, még mindig nem sikerült alkotmányos úton magyar katonai Büntetőtörvénykönyvet alkotnunk, e részben ma is az absolut időben készült s akkor (1855-ben) az Ő Felsége összes haderejére kiterjesztett «Katonai Büntetőtörvény» van hatályban. Ez a jogforrás azonban a magyar alkotmány szempontjából nem «törvény», hanem az új alkotmányos korszak óta hozott véderőtörvények (1868 : XL. t.-cz. 54. §. 1889 : VI. t.-cz. 62. §., 1912 : XXX. t.-cz. 50. §.) által «ideiglenesen átvett» codex, mely e szerint nem mint «osztrák» katonai büntetőtörvény, nem is

mint patens vagy királyi rendelet tekintendő, hanem a hadsereg magyar részeire és a m. kir. csendőrségre is törvényhozási jóváhagyással fenntartott «anyagi büntetőjogi szabály».¹

A büntető eljárás terén már a magyar állam önállósága szemmel láthatólag biztosítva van, mióta a magyar törvényhozás 1912-ben megalkotta a Magyar Katonai Bünvádi Perrendtartást és a m. kir. honvédség katonai B. Perrendtartását (1912: XXXII. és XXXIII. t.-cz.).

A katonai személyeknek béke idején is külön büntető jogszabályok alá helyezése a polgári és a katonai osztály belső életében uralkodó vezéreszmék különbségében találja magyarázatát, a mely vezéreszmék érvényesülésének leghatályosabb biztosítója a büntetőjog lévén, a külön büntetőtörvények alkotása századok óta elkerülhetetlennek látszott s ma is annak látszik. A katonai osztály az államnak külelenségek elleni védelmére lévén szervezve, annak bármely perczen készen kell lennie a harczbavonulásra. E «harczkészség» érdeke kívánja meg a katonai társadalomban a feltétlen engedelmisséget, a legszigorubb fegyelmet, az alantasabbak abszolút függőségi viszonyát a felettesektől, a bátorságot vitézséget, a feltétlen odaadást, az önfeláldozásig menő kötelességteljesítést, tehát oly elveket, illetőleg kötelmeket, melyeket a polgári társadalom tagjaitól nem követelünk meg. Ezeket a katonai elveket védi és érvényesíti a külön katonai Btk. A polgári társadalomban ezzel szemben a mai uralkodó vezéreszmék: a jogegyenlőség és az egyéni szabadság vagyis az egyéniségnek minél szabadabb kifejtése és érvényesülése áll. A polgári Büntetőtörvénykönyv békében a társadalmi rend fenntartását is elvileg minden ember egyenlő egyéni szabadságának biztosítása végett tekinti fő-

¹ Így nevezi az 1855-iki Katonai Btk et a magyar katonai Bp. minis-
teri indokolásának egy jegyzete (*Igazságügyi Javaslatoak Tára XI. 141. l.*)
L. e kérdés iránt: Szilágyi Arthur Károly alapos fejtegetéseit az *Österreichische
Zeitschrift für Strafrecht.* 1915. é. f. 465—469.; továbbá ifj. Szabó Sándor:
Bűnügyi Szemle. III. 177

Sajnos, rövidség okából, már megszoktuk, hogy ezt a jogforrást a magyar
jogi irodalomban is rendszerint csak «Katonai Btk» néven emlegetjük, termé-
szetesen mindig odaértve a fentebb előadottakat. Leghelyesebb lenne csak
«katonai anyagi büntetőjog»-ról vagy röviden «katonai büntetőjog»-ról be-
szélni.

feladatának s csak azokat a cselekményeket bünteti, melyek mások szabadságjogait sértik vagy veszélyeztetik.

Még inkább szükség van a katonai társadalom részére önálló büntető perrendtartásra. A polgári büntető-perrendtartás ugyanis szintén kifejezetten az egyéni szabadság biztosítását vallja főcéljául s e végből a terheltet a per elejétől kezdve a legkülönbözőbb biztosítékokkal, perbeli jogokkal ruházza fel, a szabad védelmet nemcsak megengedi, hanem kifejezetten kedvezményezi (*favor defensionis*). A mennyire helyes és szükséges ez az elvi álláspont a polgári büntető-perrendtartásban, ép oly könnyen akadályozná a katonai társadalom két sajátos vezéreszméjének, a harcckészségnek és a szigorú fegyelemnek az érvényesülését. Az új katonai büntető-perrendtartásunk ugyan egészben véve a polgárinak büntető-perrendtartás rendszerét és vezérelveit vette át s egy modern állam katonai büntető-perrendtartásában sem tűrheti többé a régi «nyomozó rendszerű» eljárást, azonban részleteiben az új katonai büntető-perrendtartásunk is sok eltérést tart fenn még mindig a polgári büntető-perrendtartás szabadelvű intézkedéseitől s ezeket kivétel nélkül a katonai társadalom sajátos vezéreszméivel, a fegyelem és a harcckészség biztosításának érdekeivel indokolja.

A katonai büntető törvénykönyv és büntető-perrendtartás azok a jogforrások, melyek béke idején is gondoskodnak a háborús időkben alkalmazandó különös szabályokról. Az anyagi jog, a katonai büntető törvénykönyv két külön részben sorolja fel a szorosan «katonai» és «az állam hadi ereje ellen» intézett büntetteket és vétségeket, ezek legnagyobb része, különösen a harmadik fejezetben foglalt cselekmények (jogosulatlan toborzás, katonai szolgálati kötelesség megszegésére csábítás, kémkedés) leggyakrabban csak háborús időben követtetnek el. A katonai büntető-perrendtartás pedig háború idejére egészen sajátos gyorsított eljárást állapít meg a hadrakelt seregnél, valamint a tengeren levő haderő tagjaira, miután a hadihajók béke idején is hadiállapotban levőknek tekintetnek.

A polgári és katonai személyekre ez a külön büntetőjog és büntető perrendtartás a háborús időben is fennáll. Azonban, míg béke idején a két jogforrás és azok gyakorlatbavétele, a büntető bíraskodás, élesen, sőt mereven elkülönül egymástól,

háború idején még akkor is, ha az állam területe ment maradt a katonai hadműveletektől, a mely szerencsében volt részünk eddigelé nekünk is — egyes kisebb területrészeknek rövid ideig hadszintérré váltát nem tekintve — a jelen nagy háborúban, a kétféle büntetőjog közt bizonyos mérvű összeolvadás történik, helyesebben a polgári büntetőjog szabályai nevezetes módosulásokat szenvednek a katonai büntetőjog javára. Nem tekintve, hogy a háború idején az általános mozgósítás folytán a katonaság hadi létszámra egészítették ki, vagyis sok százezer, eddigi polgárember tényleges katonává lesz s így egyenesen a katonai törvény alá kerül, a polgári és a katonai büntetőjog összeolvadását legkézzelfoghatóbban igazolja, hogy tekintettel a háború idején legfontosabb érdekre, a honvédelmi szempontra, a mit a katonaság végez valódi hősiez önfeláldozással, physikai erőlkifejtéssel s vére hullásával, az egész polgári büntetőtörvénykönyvet mintegy revisio alá vesszük s mindazokat a bűncselekményeket, a melyek a hadviselés érdekét s különösen a hadsereg harczképességét sértik vagy veszélyeztetik, a békés időkre megállapítottaknál szigorúbb büntetési tételek alá helyezzük, a rendes büntető szabályoktól eltéréseket, kivételeket teszünk, jórészt a katonai büntetőjog utánzásával, a mennyiben szükséges, az újonnan felmerült visszaélések meggátlására új bűncselekményeket állapítunk meg, az eljárásban pedig egyenesen át vesszük a katonai büntető-perrendtartásból a gyorsított eljárást, sőt egyes, eminenter a hadviselés érdekei ellen irányuló bűntettek miatt a polgári személyeket is katonai bírászkodás alá bocsátunk.

Íme, így áll elő háború idején, a rendkívüli állapotok hatása alatt s azok természetes következményeül a háborús büntetőjog, vagyis a büntetőjog rendes szabályai mellett egy sereg új, rendkívüli, kivételes büntetőjogi szabály mind az anyagi büntetőjog, mind a büntető eljárás terén, a polgári és a katonai büntetőjog összekeveredik, összebonyolódik, a polgári jog mintegy behódol a katonai jog specialis elveinek, illetőleg a megváltozott viszonyokhoz képest igyekszik legfőbb feladatát, a háborús idő sajátos jogrendjét biztosítani és fenntartani.

Lássuk először a háborús idő anyagi büntetőjogát, mely változások és újítások létesültek a háború folytán az egyes büntetendő cselekményekre és a büntetésekre vonatkozólag.

1. Ki kell mindjárt emelnem, hogy már maga a rendes büntető-törvénykönyv ismer több oly tényálladékot, melyek csak háborús időben követhetők el, így :

A hűtlenség és pedig az ú. n. katonai árulás számos esete (Btk. 142. §, második bek., 143., 144. §§) pl. ha egy magyar honos a hadüzenet megtörténte vagy a háború kiütése után az ellenség katonai szolgálatába lép vagy az ellenséges állam katonai szolgálatában marad és a mi haderónk ellen harcol, vagy a ki az ellenség hadműveleteit elősegíti stb.; ilyen volt a háború idején a haderő részére eszközözendő szállítás iránti szerződés nem teljesítése (Btk. 457. §), a miről a háború alatt új törvény (1915: XIX. t.-cz.) hozatott, a csata színhelyén vagy közelében elkövetett lopás (Btk. 336. § 5. p.), mint a lopás egyik különös esete.

2. Nagy számmal vannak tényálladékok részint a Btk-ben, részint külön törvényekben, melyek mint az állam hadi erejét sértő vagy veszélyeztető cselekmények, béke idején is elkövethetők, illetőleg ilyenkor elkövetve is büntetés alá kerültek, háború idején elkövetve azonban mint minősített esetek előre meghatározott szigorúbb büntetési tételek alá esnek.

Már maga a Btk. ilyeneknek állapítja meg a hadsereg tagjainak szökésre csábítását (453. §) vagy a katonaszökevénynek a lappangásra vagy menekülésre való segélynyújtást (454. §). Egész sorozatát állapítja meg az ily minősített eseteknek a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről alkotott 1912. évi LXIII. t.-cz. (Hbt), melynek második fejezete a Btk-ek módosítása és kiegészítése cím alatt külön magasabb büntetési tételeket állít fel az izgatásra (Btk. 172. §), a strike-ra (Btk. 177. §), a távirtda rongálására (Btk. 439. és 441. §§), a hivatali kötelesség megtagadására vagy szándékos elmulasztására (Btk. 481. §), továbbá a hadviselés érdekeit sértő sajtótermékek a kibocsátott tilalom ellenére való szétküldésére, a mennyiben a sajtótermék tartalma a katonai vagy diplomáciai árulásra, kémkedésre vonatkozik vagy más tiltott közlést foglal magában (Hbt. 25. §), végül valamely vár vagy erőd tervének lerajzolása, megszerzése, lemásolása (Kihág. btk. 33. §. Hbt. 26. §), tiltott fegyverbeszerzés vagy külföldre szállítás (Kihág. btk. 34. §. Hbt. 27. §) által elkövetett kihágásokra, melyek közül az első vétségge emeli.

3. Harmadik csoportját alkotják a háborús bűncselekményeknek azok az új tényálladékok, melyeket részint a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről alkotott 1912: LXIII.

t.-cz., részint a háború kitörése óta kiadott különböző ministeri rendeletek s az azóta alkotott új törvények állapotának meg.

Az 1912: LXIII. t.-cz. részint a Btk. egyes tényálladéainak új esetekkel kibővítése által, részint egészen új tényálladékok gyanánt a következő új bűncselekményeket létesíti:

1. Az állam haderejére és hadi védelmére vonatkozó intézkedések vagy tárgyak kikémlése háború idején azon célból, hogy ezekről az ellenség értesítettessék (Hbt. 18. §).

2. Háború idején a hadviselés megnehezítése vagy megghiusítása végett munkásoknak a közös munka megszüntetésére vagy munkásoknak, illetőleg munkaadóknak kizárásra reábirása vagy nyilvános felhívása, úgyszintén ily célból a munka megkezdésének vagy folytatásának megakadályozása csoportosulás által, mely két eset öt évig terjedhető fegyházzal és 8000 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő bűntett, míg a munka közös megszüntetésében való egyszerű részvétel, úgyszintén ily cselekményeknek nem a fentemlített célból elkövetése, ha az mégis érinti a hadviselés érdekeit: 3 évig terjedhető fegyházzal és 4000 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő vétség (Hbt. 20. §).

3. Háború idején a fegyveres erő vagy a csendőrség tagjának a szökésen vagy a katonai behívóparancs iránti engedetlenségen kívül más katonai büntetetre csábítása vagy ahhoz segélynyújtás (Hbt. 22. §).

4. A fegyveres erőre vonatkozó eltiltott közlések valamely szövetséges állam haderejére vonatkozólag (Hbt. 23. §.)

5. A ministerium által a hadviselés érdekeinek védelmére kiadott rendkívüli intézkedések megszegése, melyek közül az enyhébb esetek, így a sajtórendészeti köteles példány beszolgáltatásának elmulasztása, a sajtótermék szétküldésének a megállapított idő előtt megkezdése, eltiltott időszaki lap kiadása, terjesztése vagy behozatala, kihágást (Hbt. 11. §), a súlyosabb esetek, így a sajtótermék beszolgáltatásának szándékos elmulasztása vagy szétküldésének megkezdése, ha az illető tudta, hogy a sajtótermék tartalma súlyosabb bűncselekmény tényálladékát alkotja, vétséget vagy bűntettet jelent (Hbt. 25. §, 2. bek.).

6. Fegyver-, löszer- vagy lókitelti tilalom (Kbtk. 34. §) esetén kívül más hadiszükségeletre háború idején kiadott kitelti, átviteli vagy behozatali tilalmak és egyéb forgalmi korlátozások megszegése (Hbt. 27. §).

7. A fegyveres erő vagy a népfelkelés kötelékébe tartozó nem tényleges állományú egyén részéről a magyar állam területének elhagyása oly célból, hogy katonai szolgálatra való behívását esetleg megghiusítsa (Hbt. 29. §).

Sokkal nagyobb az említetteknel a ministeri rendeletekkel megállapított háborús kihágásoknak a száma. Így a Hbt. 6. §-a felhatalmazza a ministeriumot a lakhelyváltoztatás tekintetében különböző kivételes intézkedések megtételére s azok megszegését előre kihágásokká minősíti. Ilyenek:

a bejelentési kötelezettség megszegése (5745/1914. és 5735/1914. M. E. sz. rend.);

a kitiltott magyar honos vagy külföldi egyén ittmaradása vagy visszatérése ;

illetékességi hely elhagyása hatósági engedély nélkül a községbe internált egyén részéről ;

hadiállapotba helyezett erődített helyről az eltávozási kötelezettség megszegése.

A Hbt. 7. §-a a fogyasztási cikkek árának szabályozására hatalmazván fel a Ministeriumot, a kiadott rendeletek megszegését szintén kihágásokká minősíti. Ezeket az árdrágítási kihágásokat az 1915. évi 4207. sz. M. E. rendelet 15—17. §-ai állapítják meg részletesen, kihágássá nyilvánítva :

a hatóság által kívánt adatoknak a megszabott határidő alatt be nem jelentését, az életszükségleti készletek eltitkolását, elrejtését vagy a hatósági ellenőrzés megghiúsítását (15. §) ;

életszükségleti cikkeknek a hatósági maximális áron felül, vagy ennek hiányában a piaci helyzetre való tekintettel aránytalanul magas áron forgalomba hozatalát, a közönségesen ú. n. élelmiszer-uzsorát, s az ezzel rokon eseteket (16. §) ;

másnak lebeszélését vagy visszatartását attól, hogy életszükségleti cikkeit a piacra vigye, az életszükségleti cikket a piacra hozó eladónak előzetes letartóztatását és a cikkek előzetes megvételét vagy előzetes eladását, az eladó által kívánt vagy a szokásos árnál aránytalanul magasabb ár kínálását (a két utóbbi eset csak árúrok által elkövetve büntetettik), az életszükségleti cikkek árának drágítása czéljából álhírek terjesztését vagy másoknak egyéb módon félrevezetését (18. §).

Ide sorozhatók az egyesületi és gyülekezési jog korlátozásáról szóló (5479. és 5481/1914. sz. M. E.), valamint bizonyos kereskedelmi társaságok, társulatok, pénztárak ellenőrzéséről szóló (5480/1914. sz. M. E.) rendeletek megszegései.

Ezeken az új kihágásokat megállapító ministeri rendeleteken kívül az anyagi büntetőjogba is vágó fontos új jogalkotó jelentőségű a belügy-ministernek az igazságügy-ministerrel egyetértőleg kiadott 10,962/1915. B. M. sz. rendelete, mely a rendőri felügyelet alá helyezést és őrizet alá vételt mint eddigi jogunkban ily alakban ismeretlen biztonsági intézkedést részletesen szabályozza.

4. Az új háborús bűncselekmények közül mindenesetre legjelentősebbek s épen azért kissé bővebb megvilágítást érdemelnek azonban azok a tényálladékok, melyeket törvényhozásunk a háborús idő nehézségei ellenére összehívott parlamenti háborús ülés-szakain külön törvények alkotásával volt kénytelen szabályozni, t. i. a hadiszállítási és az árdrágítási visszaélések. Hogy erről a két cselekményről, illetőleg cselekménycsoportról külön törvényeket alkottunk, ez az alkotmányosságunk háború idején is tiszteletben tartását bizonyítja. A ministerium ugyanis a kivé-

teles hatalomról szóló 1912 : LXIII. t.-cz. értelmében is csupán kihágások büntetésére van felhatalmazva, súlyosabb bűncselekmények, ú. n. vétségek és büntettek megállapítása alkotmányunk értelmében csak törvény által lehetséges. A ministerium ehhez az alapelvhez tartotta magát, midőn az említett két cselekményről, melyeknek kihágások gyanánt büntetése semmiképen nem elégíthette ki a közfelfogást, külön törvényjavaslatokat dolgozott ki s azokat az országgyűlés elé terjesztette. Így jött létre előbb az 1915. évi XIX. t.-cz. «A hadviselés érdekei ellen elkövetett bűncselekmények, különösen a hadi szállítások körül elkövetett visszaélések megtorlásáról», majd az 1916. évi IX. t.-cz. «Az árdrágító visszaélésekről».

Az 1915 : XIX. t.-cz. a rövidesen ú. n. hadiszállítási visszaélések megtorlásáról (Hvm.) szóló törvény létrejöttének okai mindnyájunk előtt ismereteseek. Ha minden törvény meghozatalának megvannak a specialis alkalmi indokai, akkor ezen törvény megszületésének okai csakugyan kézzelfoghatóak. A törvényjavaslat ministeri indokolása katonás rövidséggel a következő tömör mondattal igazolja a törvény meghozatalának szükségét : «Az anyagi, szellemi és erkölcsi erőknél teljes megfeszítését igénylő történelmi jelentőségű küzdelem közepett, a melynek viharában bámulatot keltően magaslik ki fegyveres erőnk hősiessége és a melyben méltán éri elismerés a társadalmat buzgó segítő közreműködéséért, sajnos, akadtak lelketlen szállítók, a kik féktelen nyereségvágytól sarkallva, nem riadtak vissza oly üzelmektől, a melyek folytán tetemes anyagi hátrány háramlott a kincstárra, ezenfelül közvetlen veszélybe kerültek a fegyveres erő érdekei is, sőt nincs kizárva, hogy egyes esetekben ezen visszaélések folytán a hadviselés érdekének lényeges sérelme következett be. Akadtak továbbá megtévelyedett közhivatalnokok, a kik hivatali kötelességüknek majd hanyagságból eredő, majd tudatos megszegésével ezeket az üzelmeket előmozdították.»

Joggal fordul az indokolás a lelketlen szállítók és megtévelyedett közhivatalnokok ellen. Mint minden nagy háborúban és mindenütt a világon, mint fény mellett az árnyék, a hatalmas hullám mellett a piszkos tajték, felütötte fejét nálunk is a nyereszkesedési vágy, a könnyű meggazdagodás ördöge s

egymásután lepleződtek le a posztócsalók, a papíresizmagyártók, az ökörszók, széna- és zabhamisítók. A Btk. gondoskodik ugyan az ily ocsmány üzelmek megbüntetéséről, a fegyveres erő elleni bűncselekmények között külön szakaszban (457. §) rendelkezik a háború idején elkövethető szállítási visszaélésekről. Azonban a törvény hozatalakor, úgy látszik, sem annak szerkesztője, sem a törvényhozás tagjai nem is sejtették az ily «hadi panamák» arányait és az azok által okozható veszedelmek nagyságát, különben nem érték volna be a két évig terjedhető fogházat és kétezer forintot tartalmazó büntetési tétellel. A Btk. ezen §-a azonban nemcsak a büntetési tétel ily túl enyhe volta miatt, de egyébként sem elégítette ki a gyorsan felburjázott hadi panamisták erélyes megbüntetését s ezzel az utánzásra hajlandók visszariasztását követelő tisztességes közvéleményt.

A Btk. hivatkozott §-a ugyanis kifejezetten csak a haderő részére szóló szállítás iránt és csak valamely hatósággal kötött szerződés nem teljesítését vagy nem megfelelő teljesítését helyezte büntetés alá, holott nyilvánvaló, hogy az adásvételi, bérleti, kölcsön, haszonkölcsön, vállalkozási vagy munkaszerződés nem teljesítéséből vagy nem megfelelő teljesítéséből is háramolhatik hátrány az államra, illetőleg veszély a haderőre. Valamint ugyanily eredmény állhat elő, ha a szerződés nem közvetlenül a haderő részére, hanem pl. valamely szolgáltatásra köteles községi hatóság részére teljesítendő. Tisztázni kellett továbbá, hogy a gondatlanságból történt szerződésszegés büntetendő-e és hogyan s általában a különböző eseteket megfelelő önálló tényálladékokba önteni s a szükséges arányos büntetési tételek alá helyezni.

A Btk. említett §-ának ily hiányai és a haderő részére szóló szállítási szerződés megszegésével elkövetett, sokszor nagyszabású hadi panamáknak erélyes megtorlása végett az új törvény meghozatala előtt felmerült az a gondolat is, nem lehet-e az ily eseteket, ha polgári személyek által követték is el, a katonai Btk. alá vonni. Az 5795/1914. ministeri (M. E.) rendelet értelmében ugyanis, a melyre még később visszatérek, az állam hadi ereje ellen elkövetett egyes súlyos bűncselekmények miatt a polgári egyének is a honvéd-, illetőleg a hadseregi

büntetőbíráskodás alá helyeztettek. A katonai Btk.-nek pedig van egy §-a, a 327. §, mely oly általánosságban van szövegezve, hogy kevésbé szigorú magyarázattal a hadi szállítási csalog ténykedései ide lettek volna vonhatók, mely esetben a legmagasabb büntetés, a kötél általi halál is kiszabható lett volna az illetőkre. Ez a szakasz t. i. az állam hadi ereje elleni bűntettnek nyilvánítja azt a cselekményt is, «ha valaki akármely cselekményben vagy mulasztásban oly czélból válik bűnössé, hogy az ily . . . cselekmény vagy mulasztás által . . . a haderőre . . . hátrány vagy az ellenségre előny háramoljék». Egy, mindjárt a háború első hónapjaiban felmerült esetben egyik királyi törvényszék és kir. ítélőtábla tényleg arra az álláspontra helyezkedett, hogy a vádlottak cselekménye, a kik mint kereskedők a hadsereg részére szükségelt élelmi czikkek és más áruk szállítására vállalkozván, a katonai hatóságnak a szállítmányok átvételére kirendelt hivatalnokait (egy élelmezési főhadnagyot és egy őrnestert) pénzbeli és egyéb ajándékokkal arra csábítottak, hogy egyes czikkeket túlságosan magas egységárakban, másokat a megállapítottnál kisebb mennyiségben vagy a kikötöttnél selejtesebb minőségben vegyenek át, illetőleg az áruk átvételét és az elszámolást kifogás nélkül eszközöljék, ez a cselekmény a polgári állapotú vádlottak részéről is, mint a katonai Btk. 314., esetleg 327. §-ába ütköző bűntett, a honvéd-büntetőbíráskodás alá tartozik. A kir. Curia azonban épen ezen eset alapján jogegységi határozattal kimondta, hogy az ily esetek nem állapítják meg a katonai Btk. hivatkozott §§-ainak tényálladékát, a polgári személyek azért az ily cselekményekért a polgári büntetőbíráskodás alá tartoznak s a polgári Btk. szerint büntetendők. Különösen fontos és elvi jelentőségű volt a Curia indokolásának az a kijelentése, hogy a katonai Btk. 327. §-ának tényálladéka csak akkor állapítható meg, ha a tettes a cselekményt abból a czélból követte el, hogy az által az osztrák-magyar monarchia fegyveres erejére hátrány vagy az ellenségre előny háramoljék. «A czélzatnak a szóbanforgó cselekmény tényálladéki elemei közé felvétele azt jelenti, hogy a törvény itt nem tartja elegendőnek a — szándékosság fennforgását, hanem ennél többet, vagyis azt kívánja, hogy a szándék egyenesen az említett eredmény elérésére irányuljon, hogy

tehát ezen eredmény létesítése a tettes cselekvésének indító okát képezze.» (L. Bünt. Jog Tára 67. köt. 196. l.)

Teljes tisztelettel kell fogadnunk a kir. Curianak ezt az elvi kijelentését, a mely szigorúan a katonai Btk. világos szavainak nyelvtani és logikai értelmét tartotta szem előtt s a szándék és a célzat között a büntetőjogi tudomány tanításainak teljesen megfelelően teszi meg a különbséget. Ha részemről a célzatnak az indokkal azonosítását elméletileg nem fogadom is el, a jelen esetben a curiai döntés ellen e szempontból sem lehet kifogást tenni, mert a motivumot, a mi felett vitatkozni lehetne, hogy miben állt a jelen esetben, a katonai Btk. nem említi meg. Kissé bátrabb magyarázattal ugyan a vádlottak cselekményét oda lehetett volna vonni a katonai Btk. 327. §-a alá, a mint a törvényszék és a kir. tábla nem minden alap nélkül helyezkedtek erre az álláspontra, hiszen, a ki tudja, hogy a hadsereg részére szállít s tudva és akarva kevesebbet vagy hitványabbat szállít a kikötöttnél, annak tudnia kell azt is, hogy ebből a cselekményéből a hadsereg hátrány háramolhatik. A Curia álláspontja azonban mégis jogászilag szabatosabb nemcsak azért, mert a tetteseknél a hátrány-okozás célzata csakugyan hiányzott, hanem azért is, mert miként Edvi Illés Károly is helyesen megjegyzi, a polgári egyéneknek a katonai bírászkodás alá helyezése csak a végszükség helyzetével igazolt kivétel s azért az idevonható esetek megállapításánál is a legszigorúbb magyarázat a helyes (Bünt. Jog Tára 67. k. 196. l.). Katonai bírászkodás alá polgári személyt tehát csak abban az esetben bocsássunk, ha az illető minden vitán felül oly bűncselekményt követett el, mely a katonai bírászkodás elé van utasítva.

Annak illusztrálására, hogy mennyire a bíróság felfogásától illetőleg helyes törvényértelmezésétől függ valamely bűncselekmény tényálladékának megállapítása, különösen az oly finom distinctiók esetén, minő a szándék, a célzat és a motivum, mely fontos tehát ezen fogalmak biztos és egyöntetű értelmezése, legyen szabad egy nemrég a honvéd-hadbíróóság előtt elintézett esetet felemlítenem, épen a katonai Btk. fent hivatkozott 327. §-ára vonatkozólag.

Egy cseh nemzetiségű katona Belgrád első elfoglalása után 1914 decz. hó egyik napján egy műhelyben két munkás előtt

azt mondta: «A csehek foglalták el Belgrádot, a magyarok csak később érkeztek oda, mégis a magyarok tűzték ki a zászlót és a dicsőséget maguknak tulajdonították. Jól tették a csehek, hogy erre megnyitották a rajvonalat és megadták magokat.» Ugyanez a vádlott 1915 június 15-én Lemberg visszafoglalása után egy korcsmában több katona előtt így nyilatkozott: «No most Lemberg is elesett, én bizony jobb szeretném, ha Lemberg és Przemysl is orosz kézen lenne. Ti is csehek vagytok, ti is örülnétek neki, tartsátok fel a kezeteiket.» A katona a két nyilatkozat miatt a katonai bíróság elé került az említett 327. §. vádja alapján. A honvéd-hadbíróság azonban az illetőt felmentette azon okból, mert e § tényálladéka meg nem állapítható, a mennyiben «egyik nyilatkozat sem volt alkalmas arra, hogy a hallgatókra oly hatást gyakoroljon, melyből a mi haderőnkre hátrány, az ellenségre előny háramoljék.» A felmentő ítélet jogerős is lett, azonban a honvéd-koronaügyész a jogegység érdekében semmiségi panaszszal élt a legfelsőbb honvéd fő-törvényszék előtt a felmentés ellen és a legfelsőbb törvényszék alaposnak találta a semmiségi panaszt s kimondta, hogy az első fokon eljáró honvédbíróság azon ítéletével, hogy a vádlottat felmentette, a törvényt megsértette. «Háborús viszonyok közt ugyanis — mint a legfelsőbb törvényszék indokolása kifejti — a mikor az ország léte forog kockán s az fegyvereink sikerétől függ, kettőzött éberséggel és kérelhetetlen szigorral kell elnyomni minden olyan törekvést, mely nemzetünk ellenállóerejét gyengítheti vagy az ellenségnek kedvezhet... Kétségtelen pedig, hogy fegyveres erőnkre hátrány s az ellenségre előny nemcsak physikai külső tettekből, nemcsak a saját haderőnk materiális megkárosításából, hanem haderőnk működésének bárminemű akadályozásából és így oly nyilatkozatokból is háramolhatik, melyek honfitársainkban a saját haderőnk iránt ellenszenvet, bizalmatlanságot, kishitúséget vagy az ellenséges fegyverek és törekvések iránt rokonszenvet ébreszthetnek, a hazafias közszellemet megbontani alkalmasak.» A nemcsak valóban szép, hazafias, de jogászilag is helyes indokolás reámutat aztán arra is, hogy a Kbt. 327. §-ának megállapításához nem szükséges, hogy a cselekmény valósággal hátrányt okozzon haderőnknek, mert ez itt csak célzat s helyesen emeli ki,

hogy épen a katonai Btk. első §-a világosan kifejezi, hogy «gonosz szándék nemcsak akkor forog fenn, ha a cselekmény elkövetése előtt vagy alatt a büntettel járó rossz egyenesen megfontoltatott és meghatározottatott, hanem akkor is, ha valamely más gonosz célzattal követtetett el valami, a miből a létrejött rossz közönségesen következik vagy könnyen következhetik». (L. Jogtudományi Közlöny 1916. évi f. 79. l.).

Visszatérve tárgyunkra, a jelzett viták tisztázása s főleg a polgári Btk. hiányos és túl enyhe rendelkezésének elkerülhetlenné vált pótlása végett mindenesetre csak helyeselni lehet, hogy a hadiszállítási és azzal rokon bűncselekményekről törvényhozásunk hamarosan külön törvényt alkotott, mely a felmerült eseteket és a még felmerülhető eshetőségeket szem előtt tartva, részletesen és gondosan szabályozza az egész kérdést.

Igy hat szakaszban foglalkozik a szállítási visszaélésekkel, külön §-okat szentelve a szándékosan, a gondatlanul elkövetett szerződés-szegések, külön a kórházak, üdülőhelyek körül elkövetett hasonló visszaéléseknek s külön az alszállítók és alvállalkozók cselekményeinek. A törzselicotumnál, a béke idején szándékosan elkövetett szállítási visszaélésnél (1. §) nem szükséges a célzatos elkövetés, elég a hatósággal vagy a hatóság közegével kötött szerződésben vállalt szolgáltatási kötelezettség szándékos nem teljesítése vagy nem megfelelő teljesítése. Legfontosabb újítás pedig e részben a cselekmény különös, ú. n. minősített cseiteinek megállapítása s ezeknek fokozatosan magasabb büntetési tételek alá helyezése. Már maga az alapcselekmény hat hónaptól öt évig terjedhető fogházzal és 5000 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő, ha pedig a cselekményt háború idején követték el, a büntetés öt évig terjedhető börtön és kétezertől ötezer koronáig terjedhető pénzbüntetés, ha pedig a cselekménnyel kapcsolatban közhivatalnok megvesztegetése is követtetett el vagy a cselekmény a fegyveres erő érdekét közvetlenül veszélyeztette, a büntetés tíz évig terjedhető fegyház és négyezertől nyolcezer koronáig terjedhető pénzbüntetés, — ha pedig a cselekmény folytán a hadviselés érdekének lényeges sérelme következett be, vagy annak folytán csak egy katona is életét veszítette, vagy súlyos sérülést szenvedett, vagy súlyos betegségbe esett, a büntetés életfogytig terjedhető fegyház, — végül ha a háború idején elkövetett ily cselekmény következtében az ellenséggel harcban álló fegyveres erőnk harozképessége oly mértékben csökkent, hogy emberélet esett áldozatul és ezt az eredményt a tettes előre láthatta: a büntetés halál.

Magukat a büntetési tételeket nézve s arra gondolva, hogy a Btk. szerint ez a cselekmény legsúlyosabb esetben is legfeljebb két évi fogházzal volt büntetendő, bizonyára drákói szigorúnak

lehetne tekinteni az új törvény rendelkezéseit, de viszont meg kell gondolnunk, hogy ez a cselekmény nemcsak szerény kerektekben és ártatlan vagy csak jelentéktelen veszedelmet rejtő módon fordul elő, a minő például néhány métermázsas nedves vagy penészes széna becsusztatása a nagyobb szállítmány közé, vagy egy-két ló kicserélése gyengébbel, hanem előfordulhat és sajnos, máj is többször előfordult monstre-alakban, mikor egész ezredek vagy hadosztályok részére hitvány minőségű posztóból készített ruhát vagy három napig tartó cipőt vagy csizmát szállítottak, kitéve ezzel a Kárpátok járatlan szakadékaiban, öles hóban menetelő vagy küzdő katonáink ezreit a megfagyás, a nyomorult elpusztulás veszélyének, vagy a mikor a szállítandó marhákat abnormálisan megszóvva s utána jól megitatva állítják a mázsas alá s százezreket nyernek egy ily ügyes manipulációval a sok ezer métermázsas súlykülönbözetten; ilyen és hasonló esetekben, ha aztán e lelketlen manipulációnak csakugyan katonai élet esik áldozatul, valóban nincs helye a lágyszívűségnek és kegyelemnek. Jól mondja a törvény javaslatának minis-teri indokolása: «Módot kellett nyújtani a kérlelhetetlen szigorra ott, a hol a cselekmény súlya a Btk. 144. §-a alá eső hűtlenség büntetésének súlyát megközelíti vagy meg is haladja».

Másfelől a törvény látszólagos szigorának megértésére tudni kell, hogy ha a halálbüntetésnek e cselekményekre kiterjesztését kétségtelenül a katonai Btk. 327. §-ából vettük is át, de az új törvény oly óvatos e legszigorubb büntetés alkalmazhatása esetének körülírásában, hogy csak az igazán legeslegsúlyosabb esetben kerülhetne sor annak kimondására. Figyelmeztetésül azonban mindenesetre szükséges volt a villogó kardot is felmutatni a nagy csalók, a hirtelen millionosságra pályázók szeme előtt s ha netán, bár ne legyen rá szükség, de mégis valamelyikük ezt tényleg megérdemelné, módot adni rá a polgári büntetőbíróságainknak, hogy ők is kimondhassák ezt a legmagasabb büntetést, a mit a katonai törvényszékeknek sokkal több és kisebb súlyú esetekben módjukban áll alkalmazni.

Az új törvény további rendelkezései közül általános érdekű és nagyjelentőségű még a hivatali visszaélések, a szükséges felügyelet és ellenőrzés elmulasztása, a megvesztegetés részletes meghatározása és szigorú büntetése. Ha igazságos és szük-

séges volt a nagyszabású csalók drákói megfélemlítése, épúgy kívánatos és sajnos, szintén szükséges volt az egyes közhivatalnokok által e téren elkövetett különböző visszaéléseket is megfelelő tilalom és büntetés alá helyezni. Szégyenkezve kell bevallanunk, hogy bizony akadtak közhivatalnokaink között a jelen háborúban is, mint máskor és másutt is, magukról megfélemlezett tisztviselők, a kik rendszerint nyomorult, alamiznaszerű díjért a nagy nyereszkeskedési üzelmeket megkönnyítették, szemet húnnytak a szállítók panamáí felett vagy épen maguk is részt követeltek a jogtalan nyereségből. A közerkölcs és az állam biztonságának tekintetei követelték azért, hogy az ily visszaélések is, melyek ugyan a Btk. rendes szabályai szerint is büntetés alá estek volna, a rendesnél szigorúbb és biztosabb büntetés alá helyeztessenek. Ezeket szabályozzák az új törvény 7—10. §-ai, melyek a szállítási visszaélések különböző fokozatai szerint öt évig terjedhető börtönnel, öt, tíz évig, illetőleg életfogytig terjedhető fegyházzal s legsúlyosabb esetben ugyancsak halálbüntetéssel sújtják a csaló szállítókkal összejátszó, megvesztegetett közhivatalnokot. Bizonyára ezek a tételek elegendő súlyú memento gyanánt vésődnek a hadi nyereséget nem átálló hivatalnokok eszébe.

Végül egyik legfontosabb és az országgyűlésen a törvényjavaslat tárgyalása során legtöbb vitát felidézett szakasz az új törvény 11. §-a, mely a katonai Btk. 327. §-ának mintájára egy általános rendelkezéssel, háború idején elkövetett bármely büntetetre vagy vétségre, ha az illető cselekmény folytán a fegyveres erő érdekének közvetlen veszélyeztetése állott elő, vagy a hadviselés érdekének lényeges sérelme következett be, ha a cselekmény nem esik súlyosabb büntetés alá, öt évig terjedhető börtönbüntetést ír elő. Ez a szakasz tehát egy, a polgári Btk-ünkben eddigelé szokatlan általános minősítő körülmény felállítása, melyet szintén a háborús idő rendkívülisége magyaráz meg. Gyakran megesik, hogy egy látszólag a fegyveres erő érdekeivel semmi kapcsolatban nem álló bűncselekmény, egy egyszerű lopási vétség, vagy dologrongálás a felmerült konkrét esetben a hadviselés érdekét séíti vagy veszélyezteti. Módot kellett azért adni a bíróságoknak, hogy ily esetben ezt a közönséges cselekményt is megfelelően magas büntetéssel sújthas-

sák. A törvényjavaslat tárgyalása során felmerült aggodalmakra való tekintettel azonban a törvény idézett szakasza kifejezetten kiveti ez alól a minősítés alól az oly közönséges bűncselekményeket, melyek a Btk. szerint államfogházzal vannak sújtva, melyek tehát rendszerint nem becstelenítő jellegűek, továbbá a sajtó útján elkövetett és a becsületsértő bűncselekményeket.

Az új törvénynek a mellékbüntetésekre, a kereskedelmi jogi és egyéb magánjogi kérdésekre, valamint az eljárásra vonatkozó rendelkezéseit, mint merőben szakszerű intézkedéseket mellőzve, csupán egy általános érdekű dolgot említek még meg, a mely a törvényjavaslat tárgyalása idején szintén ellen-szenvet keltett és sokak részéről elkeseredéssel tárgyaltatott, mint épen büntetőjogi szempontból képtelen, reactionarius intézkedés. A törvény 24. §-a ugyanis a zárórendelkezések között kimondja, hogy az első tíz § rendelkezéseit, tehát a hadiszállítási és a közhivatalnoki visszaélések büntetéséről szóló szakaszokat akkor is alkalmazni kell, ha a cselekményt e törvény életbelépte előtt, de már a háború idején követték el, feltéve, hogy a cselekmény az eddigi jogszabályok szerint is bűncselekmény volt. Vagyis a törvény tíz első §-ának visszaható ereje van. A képviselőház igazságügyi bizottsága, mely ezt a kivételes rendelkezést javaslatba hozta, elismeri, hogy ez az intézkedés ellenkezik a Btk. 1. §-ának azzal az általános tételével, hogy büntett vagy vétség miatt senki sem büntethető más büntetéssel, mint a melyet arra a törvény előre megállapított, valamint a 2. § ama tételével, hogy ha a cselekmény elkövetésétől az ítélethozatalig terjedő időben különböző törvények léptek életbe, ezek közül mindig a legenyhébb alkalmazandó. Ettől a két sarkalatos büntetőjogi elvtől való eltérést azonban, vagyis az új szigorú büntetéseknek alkalmazását a még annak életbelépte előtt elkövetett ily cselekményekre ugyanazok a nyomós okok igazolják, melyek általában a háború alatti kivételes intézkedéseket elkerülhetetlenné teszik. De különösen igazolja ezt a kivételes rendelkezést épen a törvény specialis szükségszerűsége, a nagyszabású hadi panamistáknak az ország egész közvéleménye által követelt valóban szigorú büntetése. S ha talán a büntetőjogi dogmatika szempontjából, mint a büntetőjogi rendes tételekkel ellenkező intézkedést,

lehetne is hibáztatni az új törvény 24. §-át, de a háborús kriminálpolitika, sőt az osztó igazság szempontjából is épen az lett volna oktalanság vagy legalább is iskolabölcesség, ha a háború első évében elkövetett nagy visszaélések tetteseit legsúlyosabb esetben is a Btk. két évi fogház maximumával, az 1915 június 17-étől, az új törvény életbelépte után elkövetett, esetleg jóval kisebb súlyú hasonló cselekmények szereplőit pedig 5, 10 évi, vagy életfogytig tartó fegyházzal büntetnék. Helyesen mondja az igazságügyi bizottság jelentése, hogy «azok, a kik a minden tiszteletet, elismerést és hálát érdemlő fegyveres erőnk érdekeit eléggé el nem ítélhető haszonlesésből annyira érzékenyen és oly kivételes lelketlenséggel támadták és károsították, nem hivatkozhatnak egy hézagos törvény enyhe intézkedésein alapuló szerzett jogokra.»

Egyébiránt ez a kivételes visszaható erő is jelentékeny korlátozással van felvéve a törvénybe. Egyáltalán nem vonatkozik a törvény 11. §-ában meghatározott minősített esetekre, sem oly cselekményekre, melyek a törvény életbelépte előtt nem estek büntetés alá. Továbbá ott is, a hol a visszaható erő érvényesül, halálbüntetést vagy életfogytig tartó fegyházat nem szabad alkalmazni, e két legsúlyosabb büntetés helyett legfeljebb 10—15 évig terjedhető fegyház mondható ki.

A másik specialis háborús büntetőtörvényünk az árdrágító visszaélésekről alkotott 1916. évi IX. t.-cz.

Ennek a rövid törvénynek már a címe eléggé kifejezi létrejöttének okát és egész tartalmát. Mivé nőtt a drágaság a háború 23-ik hónapjában, ezt valamennyien csakugyan kézzelfoghatóan érezzük, különösen a kik havi fizetésünkől élünk. Most már, a háborúnak ilyen valóban nem is képzelt hosszúra nyúltával, értjük és sajnosan tapasztaljuk, a mit eleinte üres rémítgetésnek véltünk, hogy Anglia ki akar éheztetni bennünket, vagyis gazdasági téren leverni vagy meggyengíteni hatalmas versenytársát, a német birodalmat s vele minket is, mint annak hű szövetségeseit. Ennek a rút törekvésnek felismerése készítette a mi kormányunkat is arra, hogy igénybe vegye a törvény által e részben is reá ruházott kivételes hatalmat és biztosítani igyekezzék úgy hadseregünknek, mint az itthon maradtaknak a háború előreláthatólag még mindig hosszú tar-

tamára a megélhetést, tehát védekezzünk e téren is az ellenség ellen.

Így rendelte el a kormány a mindnyájunk által eléggé érzett kivételes gazdasági intézkedéseket, az életszükségleti cikkek árának maximálását, a fogyasztás szabályozását és hasonló, a békében eddig nem ismert kényszerintézkedéseket. Ezek a rendkívüli intézkedések maguk után vonták a büntetési sanctiót s miután e téren is felbukkantak a nyereszkeskedés bajnokai, a kiknek megfékezésére a kihágási büntetések nem látszottak elég hatékonyaknak, így kellett a súlyosabb esetek megfelelő súlyos büntetése végett szintén külön törvényt alkotni. Érdekes és megnyugtató jelenség, hogy ennek a törvénynek a megalkotása az országgyűlés összes pártjainak teljes egyhangúságával történt, sőt azok is, a kik a hadiszállítási visszaélésekről szóló törvény túlszigora miatt aggályoskodtak, most épen a javaslat szigorítása mellett szólaltak fel.

Az árdrágítási törvény ugyanis szűkebb körű, mint ezime után sejtenők és a hadiszállítási visszaélések törvényéhez képest enyhe jellegű. A fölelt kérdés annyi kényes természetű nagy problémával és oly ellentétes érdekekkel áll kapcsolatban, hogy valóban nem volt könnyű a büntetés alá helyezendő tényálladékokat kiválogatni s a helyes büntetési tételeket megállapítani. A ministeri javaslat azért böles mérséklettel csak a legkirívóbb és általánosan kárhozottat visszaéléseket szemelte ki. Így nem veszi fel magát a tulajdonképeni törzscelemekényt, a közönségesen ú. n. élelmiszer-uzsorát sem, vagyis a hatósági maximális árat meghaladó vagy ennek hiányában a piaczi szokásos árakat aránytalanul meghaladó árak követelését. Ennek oka azonban egyrészt az volt, hogy az árú-uzsora fogalmának biztos megállapítása nagy nehézséggel jár, a mi az uzsora többi eseteinek a revisióját is megkívánta volna, a minek gyökeres megoldását pedig békés időben sem tudtuk keresztülvinni, másik oka pedig az lehetett, hogy ezt a cselekményt az 1915. évi 4207. sz. M. E. rendelet a magyar állam egész területére kiterjedőleg úgyis kihágássá nyilvánította s ha most azt vétséggé akartuk volna minősíteni, ezt a Horvát-Szlavon-Dalmát társországoakra nem tehetjük volna ebben a törvényben, miután a társországoznak a büntetőtörvényhozás tekin-

tetésben autonómiájuk van, az állam területén pedig ily kétféle elbírálása ugyanazon cselekménynek nem lett volna igazságos és kívánatos.

Az új törvény ezért csak a következő öt tényálladékot öleli fel:

1. Közszükségleti cikkeknek a saját házi, gazdasági vagy üzemi szükségletet aránytalanul meghaladó mennyiségben való illetéktelen beszerzését nyereszkeskedés czéljából.

2. Közszükségleti cikkeknek ugyanily czélból saját házi, gazdasági vagy üzemi szükségletet meghaladó mennyiségben a forgalomból visszatartását vagy ily cikkek előállításával vagy forgalombahozatalával foglalkozó üzemnek a hatóság rendelkezése ellenére megszüntetését vagy korlátozását.

3. Közszükségleti cikkek közvetítésével kereskedői vagy bejegyzett czégyű ügynöki minőség nélkül foglalkozást

4. Forgalombahozatal végett előállított közszükségleti cikkeknek kellő indok nélkül megsemmisítését, használhatatlanná tételét, értékben csökkentését, rendeltetésétől eltérő czélra felhasználását, átalakítását.

5. Az előbbi cselekmények valamelyikének elkövetését czélzó összebeszülésben vagy egyesülésben való részvételt.

Ez utolsó tényálladék felvételével az új törvény az uzsora mellett egy másik darázsfészekbe, a cartellek pœnalisálásának kérdésébe nyult bele. S ha természetyszerűen egy ily kivételes jellegű háborús törvényben nem oldhatta is meg e szintén régóta nagy irodalmi harcokat provocált kérdést, de nagyjelentőségű már maga az elvi állásfoglalás, hogy a jó erkölcsökbe ütköző, illetőleg a közönség általános érdekeit sértő cartell, legyen az egyes ügyletekre szóló ring, vagy előre meg nem határozott számú ügyletekre irányuló állandó jellegű ú. n. trust-szerű alakulat, jogtalan és büntetendő.

Az egyes tényálladékok büntetési tételeinek megállapításánál a törvény abból indult ki, hogy ezekre, mint legtöbbször nyereségvágyból elkövetett cselekményekre, különösen a lehető magas pénzbüntetés lesz leghatályosabb és legigazságosabb. Ezért a szabadságvesztést mint főbüntetést aránylag nagyon is alacsonyra (két és három évig terjedhető fogház, egy esetben három évig terjedhető börtön) tette, ellenben mindenik esetben száztól huszezer koronáig terjedhető pénzbüntetést ír elő mellékbüntetésül, holott a Btk. rendes szabályai szerint a pénzbüntetés legmagasabb mértéke 8000 korona. De a huszezer

korona maximum még feljebb is emelhető, a mennyiben a törvény előírja, hogy a pénzbüntetés megállapításánál tekintettel kell lenni arra a nyereségre, melyet a tettes cselekménye által elért vagy elérni törekedett, s a mennyiben az illetéktelen nyereség megállapítható, a pénzbüntetés ezen nyereség kétszeresével felemlhető. Ez a kivételes rendelkezés, bármennyire eltér a Btk. rendes szabályaitól, nemcsak mint háborús rendelkezés igazolható, hanem teljes összhangban áll a modern büntetőjogászok egyértelmű követelésével, hogy a nyereségvágyból elkövetett cselekmények tettesei igazán megfelelő, a tett gyökerére tapintó büntetéssel sujtassanak.

Ezenkívül mellékbüntetésül előírja a törvény a hivatalvesztést, a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztését, idegenekre az országból, honpolgárra az elkövetési helyről (ha az nem illetőségi helye) kitiltását s az ítéletnek hírlapi közzétételét vagyis a Btk. által ismert összes mellékbüntetéseket és biztonsági intézkedéseket.

Az új háborús anyagi büntetőjogi törvényeink közé tartoznak a háború esetére szóló kivételes intézkedések kiegészítéséről alkotott újabb törvények közül az 1914 : L. és az 1916 : IV. törvénycikkek is, melyek a kihágások büntetésének jelentékeny felemelésére s az utóbbi a kihágások alkotásának szélesebb keretben igénybevehetésére hatalmazzák fel a Ministeriumot.

Az 1914 : L. t.-cz. 9. §-a az ezen törvény első bekezdésében tett rendelkezések alapján kibocsátott rendelkezésnek megszegésére két hónapig terjedhető elzárást és hatszáz koronáig terjedhető pénzbüntetést állapít meg. Ez a törvény tehát még megmarad a Kihágási Btk. rendes keretében. Ellenben az 1916 : IV. t.-cz. jogot ad a ministeriumnak, hogy a kivételes hatalomról szóló törvényeknek, valamint a háborúval kapcsolatos más törvényekben foglalt rendelkezéseknek s e törvények alapján kibocsátott ministeri rendeleteknek és hatósági rendelkezéseknek megszegését kihágássá nyilváníthassa és az ily kihágás büntetését hat hónapig terjedhető elzárásban és kétezer koronáig terjedhető pénzbüntetésben állapíthassa meg s oly esetekben, midőn az ily cselekmény által illetéktelenül elért nyereség mennyisége megállapítható, a pénzbüntetés legmagasabb mértékéül az illető rendeletben meghatározott pénzbüntetés-

nek a nyereség kétszeresével felemelt összegét állapíthassa meg. Tudvalevőleg a mai Kihágási Btk. értelmében a ministeri rendeletben megállapított kihágás büntetése legfeljebb tizenöt napi elzárás és kétszáz koronáig terjedhető pénzbüntetés lehet, sőt maga a kihágási Btk. is a kihágások legmagasabb büntetéséül csak két hónapig terjedhető elzárást és hatszáz koronáig terjedhető pénzbüntetést állapít meg, az új kivételes törvény alapján ministeri rendelettel megállapítható büntetések tehát a rendes keretet sokszorosán felülhaladják. Különösen szembe-
szökő kivételes rendelkezés pedig a pénzbüntetés maximumának a tettes által elért nyereség kétszeresével való felemelése, a mi az árdrágítási törvény hasonló rendelkezésének átvétele.

Ezzel a rendkívüli felhatalmazással e szerint a Ministerium mindenesetre hatékony fegyvert kapott kezébe a különböző, főleg gazdasági visszaélések megfékezésére s szinte azt lehetne mondani, hogy nem kihágás, hanem csekélyebb súlyú vétségek alkotására és megfelelő büntetésére nyert jogot.

Mint új háborús büntetőjogi törvényt tekinthetjük részben a hazaárulók vagyoni felelősségéről szóló 1915. évi XVIII. törvényezikket is. Ez az új törvény azt rendeli el, hogy a kiket háború idején nyomatékos gyanú terhel az iránt, hogy az ellenséghez pártoltak és azt kémkedéssel, fegyveres szolgálattal vagy más nemű szolgáltatással támogatták vagy evégből ellenséges csapathoz csatlakoztak vagy önként ellenséges területre távoztak, azoknak a belföldön található összes ingó és ingatlan vagyonuk zárlat alá veendő s a mennyiben a megindított büntető eljárás során bebizonyul, hogy az illető felségsértés vagy hűtlenség büntetést követte el, annak vagyona a cselekményéből keletkező kár megtérítéseül az államra száll. Az államnak ezt a kártérítési igényét azonban külön polgári perrel kell érvényesítenie.

Ez a törvény látszólag a régi sötét idők egy elavult, a mai büntetőjogból végképen kiküszöbölt intézményét, a vagyonelkobzást állítja vissza. Az országgyűlésen a törvényjavaslat tárgyalása alkalmával ennek a gyűlöletes, politikai célzatú intézménynek szomorú emlékei lebegtek azok előtt, a kik annak elfogadására nem voltak hajlandók. Helyesen emelte azonban ki a képviselőház igazságügyi bizottságának jelentése, majd

maga az igazságügyminister is, hogy ezzel az intézkedéssel a törvényhozás nem kívánta a vagyon-elkobzást, mint új büntetési nemet jogrendszerünkbe beilleszteni, hanem csupán a hazaárulási cselekmények két legsúlyosabbjának, a felségsértésnek és a hűtlenségnek a magánjogi következményeit, az ezekért is fennálló vagyoni felelősség, a kártérítés szabályait akarta tisztázni. Hogy az új törvényben szabályozott vagyoni felelősség érvényesítése csakugyan nem a régi értelemben vett vagyon-elkobzás akar lenni, mutatja, hogy az állam ez iránti igényének bírói megállapítása végett polgári pert kell indítani és pedig az erre specialis hatáskörrel felruházott budapesti kir. törvényszék előtt s a per a polgári perrendtartás szabályai szerint folytatandó le. Továbbá már a zárlat alatt gondoskodni kell a terhelt házasársának és a vele szemben tartásra jogosultaknak igényéről s magában a kártérítési perben is tisztázni kell nemcsak az államnak a büntetett vagyonára való igényét, hanem ennek mérvét is. Vagyis a törvény nem a III. Károly idejéből való 1715. évi IX. törvénycikket akarja utánozni, mely a hűtlenség büntetében elmarasztalt atyának fiaitól is elveszi a vagyomészüket, hanem épen reá akar mutatni, hogy a bíró az ártatlan családtagok törvényes igényére okvetlenül legyen figyelemmel a kártérítés mérvének megállapításánál.

Ha tehát az új törvény, az illetékes törvényhozási factorok nyilatkozatai szerint sem akarja a vagyonkobzást mint büntetési nemet meghonosítani s a törvény czíme is helyesen a «vagyoni felelősségről» szól, mely a hazaárulókat terheli, ennek ellenére részben legalább mégis büntetőjogi törvény ez is, mert egyes bűncselekmények sajátos jogkövetkezményét állapítja meg. Érdemben pedig, a törvényjavaslat néhány ellenzőjével szemben, büntetőjogi szempontból is csak helyeselni lehet az új törvényt, mely a legsúlyosabb két bűncselekmény tetteit akarja a valóban megérdemelt módon sújtani. Csemegi, Btk-ünk javaslatának és indokolásának szerzője, írja a hűtlenség büntetéről a következő, gyakran idézett szép szavakat: «A ki hazája ellen fegyvert fog vagy az ellenséget saját hazája ellen segíti, az hűtlen, hazaáruló, az örök igazság változatlan törvényei szerint s annak tekintetett mindig és mindenütt, a midőn és a hol az erkölcsi fogalmak természetellenes felforga-

tása nem zavarta meg az érzelmet s a hazafiság eszméjét.» (Anyaggyűjt. II. 89.) Mai Btk-ünk is a lehető legsúlyosabb büntetésekkel sújtja a hazaárulást, melyet a régi magyar jogi műkifejezéssel hűtlenségnek nevez, ezek a súlyos büntetési tételek azonban, mint az új törvény ministeri indokolása találóan mutat rá, nem eléggé hatályos ellenszerek, mert az ellenséghez átpártolt tetteket a büntető igazságszolgáltatás karja csak kivételesen éri el. Érezhetőbb s így hatályosabb jogkövetkezmény lesz tehát a vagyoni felelősség érvényesítése, a mi hogy mennyire nem anachronismus, mutatják a legújabb magánjogi törvénykönyvek s a mi magánjogi codexünk javaslata is, melyek a vagyoni felelősséget nemcsak a cselekmény által okozott vagyoni, hanem a nem-vagyoni (erkölcsi, eszmei) kárra is kiterjesztik. Háború idején pedig a hazaárulás, az ellenséghez átpártolás, a mire, sajnos, a délvidéken, főleg szerb nemzetiségű volt állampolgáraink, egyébként érthető nemzetiségi fanatismusból folyólag, elég példát nyújtottak, épen ezen erkölcsi kár, a hasonérzelmű polgárok demoralizálása, utánzásra ingerlése által válik felette veszedelmessé. Helyesen emelte ki azonban az igazságügyminister, hogy remélhetőleg, ezen új törvény alkalmazására nem lesz gyakran szükség, csak memento, praeventiv intézkedés marad.

Íme, ezek a legújabb, ú. n. háborús anyagi büntetőjogi törvényeink, melyek élénken élénkbe tárják a változásokat, melyeket a hadi állapot a bűncselekmények körén és büntetési eszközeinken előidézett. Több oly cselekmény, mely eddig nem volt büntetendő, az új törvények folytán büntetés alá került, polgári szabadságunk tehát, melylyel egyesek e nagy és nehéz időkbén sem átalották visszaélni, szűkebbre lőn szorítva. Számos bűncselekmény büntetése az eddigivel szemben jelentékenyen emelkedett, szigorúbbá lett. Szaporodott a halálbüntetés kiszabhatásának eshetősége, a melyre a hadiszállítási visszaélésekről szóló törvény említett rendelkezéseim kívül még azt is meg kell említenem, hogy a rögtönbíráskodás elrendelése folytán az eddigieken felül még hat bűncselekmény miatt (szándékos emberölés, közegészség ellen halál-okozással elkövetett bűntett, rablás, gyújtogatás, vízáradás-okozás, vaspályán, távirtdán vagy hajón elkövetett bűntett) miatt is ki-

szabható lett. Áttörtük egyes büntetési nemek rendes kereteit, az elzárás rendes maximumát háromszorosára emeltük, vissza-idéztük, bár modern színben és mérsékelt alakban, de lényegében a vagyon-elkobzást. Szóval, nincs mit szépítgetnünk a dolgot, az anyagi büntetőjog terén látszólag sok tekintetben jelentékenyen visszaestünk. Viszont azonban nem szabad felednünk, hogy ezek közül a reformok közül sokra, talán a legtöbbre égető szükség volt, tehát azokat a törvények rendszerinti alkalmi indoka, a parancsoló szükség, az állami és társadalmi rendkívüli viszonyok, a sajátos körülmények teremtették meg, sőt sokat belőlük már a béke idején sürgettünk s így nem szabad egyoldalúan csak sajnálkoznunk háborús büntetőjogunk felett.

Lássuk most háborús büntetőjogunk másik ágát, a *büntető eljárást*.

Ezen a téren még szembeszökőbb változásokat és egyenes visszaesést létesített a háborús állapot. Különösen négy, egyaránt nagyjelentőségű módosulás történt a büntető eljárás rendes szabályain és arculatán. Ezek: 1. az esküdtbíróóságok működésének az ország nagy részében történt felfüggesztése, 2. a gyorsított büntető eljárás életbeléptetése, 3. a rögtönbíráskodás visszahozatala, 4. polgári egyéneknek bizonyos cselekmények miatt katonai bíráskodás alá rendelése.

1. *Az esküdtbíróóságok működésének felfüggesztésére* a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről alkotott 1912: LXIII. t.-cz. 12. §-a hatalmazza fel a ministeriumot. A ministerium rögtön a háború kitörése napján, 1914 július 27-én, igénybe is vette ezt a kivételes hatalmat s az 5487/1914. M. E. sz. rendelettel 26, majd az 5735. és 6082/1914. M. E. sz. rendeletekkel még 13, így összesen 39 kir. törvényszék területén felfüggesztette az esküdtbíróóságok működését s az azok hatáskörébe utalt bűncselekmények elbírálását a kir. törvényszékekre ruházta. Ezen kivételes intézkedés oka kézzelfogható. Háborús időben, különösen a hadszíntérhez közeleső vagy épen azzá vált területeken az esküdtszékek megalakítása esetleg physikai akadályokba is ütköznék az esküdtképes polgárok nagy részének katonai szolgálatra bevonulása vagy máshova költözése folytán, másrészt a rendszerint izgatott hangulatban levő laikus pol-

gárok bíraskodása ily nehéz időkben igazságügyi és politikai okokból sem lenne kívánatos. Érdekes azonban megemlítenem, hogy míg Ausztriában ez utóbbi szempontja való tekintettel az állam egész területére felfüggesztetett az esküdtszék működése, nálunk az ország jelentékeny részében, 26 kir. törvényszék területén háború alatt is lehetségesnek bizonyult az esküdtszék működése, a mi közállapotaink szilárdságának, különösen a nemzetiségi kérdés szerencsés és megnyugtató alakulásának örvendetes bizonyítéka.

2. Másik lényeges változás és egyenesen újítás a *gyorsított büntető eljárás* életbeléptetése a súlyosabb bűncselekmények tekintetében. Rendes büntető-perrendtartásunk egyáltalán nem ismeri a gyorsított büntető eljárást. Bármennyire fontos szempont a gyors elintézés, különösen épen büntetőügyekben, viszont a súlyosabb bűnügyekben az egyéni szabadság oltalma és az ártatlanok esetleges elítéltetésének veszélye miatt óvakodni kell az elsietett ítélkezéstől. Háborúban azonban ez utóbbi szempont háttérbe szorul a legeslegfontosabb érdek, a hadviselés érdekei előtt. A mint az anyagi jog tekintetében szükséges lett az ezen érdeket sértő vagy veszélyeztető cselekmények szigorú és kivételes büntetése, gyakorlati szempontból époly elengedhetetlen az ily cselekmények lehető leggyorsabb megtorlása, épen a megelőzés, másoknak hasonló cselekményektől visszatartása végett.

A gyorsított eljárás fogalmát és szabályait az 1914. évi 120,002 sz. ig. min. rendelet egyenesen és közvetlenül az új katonai bűnvádi perrendtartásból vette. Ez utóbbi gondoskodik ugyanis előre a hadrakelt seregnél és a tengeren követendő büntető eljárás szabályozásáról, külön fejezetet (XXVII.) szentelve ennek, mint egy különleges eljárási alakzatnak. Ezeket a szabályokat utánozta most a háború kitörése napján kibocsátott ministeri rendelet, «gyorsított büntető eljárásnak (Gybe)» nevezvén el a háború idején a kir. törvényszékek előtti eljárásnak új rendjét.

Jelentékenyen kiterjeszti és reformálja e gyorsított eljárást a Hvm. 16. §-a s az annak végrehajtásául kibocsátott új ministeri rendelet (1915. évi 2060. M. E. és 9550/1915. I. M.). Míg ugyanis eddig, mondjuk a háború első évében, gyorsított

büntető eljárásnak csak a fentebb említett 39 törvényszék előtt volt helye, az új rendeletek értelmében az anyaország egész területén a gyorsított büntető eljárás lép életbe: a felség-sértés, a király bántalmazása, a hűtlenség, lázadás, megvesz-tegetés legsúlyosabb eseteire, az ezekre való felhívás büntettére, valamint a hadviselés érdekei ellen elkövetett új bűncselek-mények (Hvm. 1—12. §§) miatt. Ezeket a cselekményeket azonban (Hvm. 16. §) a törvényszékek nem a rendes 3, hanem 5 tagból alakított tanácsokban bírálják el. (A hadiszállítási vissza-élések, valamint a politikai és a sajtó-bűncselekmények elbírálá-sára csak a kir. táblai székhelyeken levő törvényszékek jogosultak.

A külön megjelölt 39 törvényszék előtt gyorsított büntető eljárás alá tartoznak ezenkívül: a) feltétlenül vagyis tekintet nélkül a sértett személy vagy tárgy minő-ségére, a politikai, a hivatali, a fegyveres erő elleni összes büntettek és vétségek s egyes közveszélyű cselekmények, b) katonai személyek ellen elkövetve idetartoznak a ható-sági közegek elleni erőszak, az emberi élet elleni büntettek és vétségek, a szándékos testi sértés, a rablás, zsarolás, közveszély idején vagy fegyveresen elkövetett lopás stb., c) a katonai igazgatás használatában álló dolgon vagy katonai egyé-nek, illetőleg a fegyveres erő érdekének megsértésével vagy a hadjárat sikerének veszélyeztetésével elkövetve ide esnek a köz-egészség elleni büntett és vétség, csalás, vagyonrongálás, gyuj-togtatás, vízáradás okozása stb.

A gyorsított büntető eljárás legfőbb jellemvonása, nevének megfelelően, a bűnügynek lehető leggyorsabb elintézése, e végből a per rendes szakai közül a feleslegesnek látszó szakaszok és a halasztásra okot adó rendelkezések kiküszöbölése. Így leg-lényegesebb rövidítés, hogy a büntető eljárás rendes szakai közül se vizsgálatnak, se vád alá helyezésnek nincs helye. Az el-járás előkészítő szaka egyedül a nyomozás, melyet az ügyészség rendel el és maga teljesít is. A nyomozásnál is «minden hossza-dalmasságot lehetőleg kerülni kell». A vádirat «lehető rövid-séggel» szerkesztendő, ellene kifogásnak nincs helye. A vádirat közöltetik a vádlottal s e közléstől számított három napra ki-tűzhető a főtárgyalás, sőt a vádlott kifejezett beleegyezésével ez a három napi határidő is megrövidíthető. A főtárgyalás egye-

dül az a szak, mely egészen a rendes büntető perrendtartás szabályai szerint folytatandó, a mi kétségtelenül leghatályosabb biztosíték az alaptalan vagy igazságtalan elítélés veszélye ellen s megnyugtatás az ártatlan vádlottra. Az elsőfokú ítélet ellen csak egyfokú perorvoslatnak van helye, a melyet, ha a törvényszéknek öttagú tanácsa hozta az első ítéletet, a kir. Curia, különben a kir. tábla intéz el.

A vádat csak a kir. ügyészség képviselheti, a sértettnek nincs joga pótmagánvádló gyanánt fellépni. Sőt a vizsgálóbíró szerepét is az ügyész végzi, ő állítja a bíróság elé a terheltet, ő köteles a bizonyítékokat előteremteni. Mindezek a katonai büntető-perrendtartásból lettek átvéve. A gyorsított eljárás szabályait még jobban egyszerűsíti, illetőleg az eljárást még gyorsabbá teszi az árdragító visszaélésekre vonatkozólag az 1916: IX. t.-cz., melynek 6. §-a szerint ily bűncselekmények miatt indított eljárásban a kir. ügyészség vádirat helyett csak a legrövidebbre szorított (Bp. 255. § 1. és 2. p.) vádindítványt terjeszt a bíróság elé. A vádindítvány ellen kifogásnak nincs helye.

3. Még rikítóbban jellemzi háborús büntető eljárásunk rendkívüliségét a rögtönbíráskodás, a régi betyárvilág romantikus emlékeiből eléggé ismeretes «statárium» visszaidézése, helyreállítása. A statárium hirdetése vagyis az elharapózott rablás, gyujtogatás és hasonló súlyos bűntettek meggátlása végett a rendes bíróság helyett egy különleges rögtönítélő bíróság kiküldése, mely az elébe állított bűnösrel egy tárgyaláson végez s a bűnösnek talált vádlottat «leretentő példaadásul» azonnal fel is kötteti, II. József idejétől egy századig, sajnos, elég gyakori jelenség volt hazánkban. 1883 óta — kétségtelenül az ugyanezen évben felállított m. kir. csendőrség intézményének szerencsés eredményeként — többé nem volt szükség statárium hirdetésére s a büntető-perrendtartás életbeléptető törvénye, az 1897: XXXIV. t.-cz. ezért kifejezetten hatályon kívül helyezi ezeket a kivételes szabályokat s az indokolás kijelenti, hogy ha az idők folyamán esetleg beálló változások folytán mégis szükség lenne annak életbeléptetésére, azt külön törvényjavaslat által kell kezdeményezni. A háború esetére szóló kivételes intézkedésekről alkotott 1912: LXIII. t.-cz. adja

meg ezt a törvényes alapot a statáriumnak háború idején elrendelésére, a melynek alapján a háború kitörése napján a gyorsított eljárás elrendeléséről szóló ministeri rendelet, mint ennek az eljárásnak egy, még gyorsabb és egyszerűbb alakját állapítja meg a rögtönítelő eljárást.

A rögtönbíráskodás szabályait az említett ministeri rendelet szintén a katonai perrendtartásból vette át, részben figyelemmel az 1900 előtti bírói gyakorlatunk régi szabályaira.

A rögtön-bíráskodás egyfelől jóval szűkebb körre, mindössze hét bűncselekményre terjed ki, ú. m. gyilkosság, szándékos emberölés, közegészség ellen halál okozásával elkövetett bűntett, rablás, gyujtogatás, vízáradás-okozás, vaspályán, táv-írdán, hajón elkövetett közveszélyű bűntettek miatt, ezenkívül nem is mindenik törvényszéknél, melynél a gyorsított eljárás életben van, csak a melyiknél ezt az összministerium külön elrendelte. Másfelől a statárium még gyorsabb és kivételesebb eljárási alakzat, mely teljesen szakít a rendes büntetőper menetével és szerkezetével, mellőzi az alakszerű nyomozást, az egész eljárást az egyetlen tárgyalásra szorítja, perorvoslatot egyáltalán nem enged.

Tekintettel azonban a rögtönbíráskodásnak erre a valóban rendkívüli jellegére, mely a mennyire üdvös és czélszerű az egészen világos bűnösségi esetekben, ép oly veszedelmes lehet, ha elsietve vagy kétesebb esetekben alkalmaztatik, a ministeri rendelet nagy körültekintéssel állapítja meg az elrendelés feltételeit s e mellett az eljárás szabályozásában több pontban jelentékenyen javítja régi rögtönbírói szabályainkat. Így kifejezetten előírja a rendelet, hogy a terheltet csak akkor lehet rögtönítelő bíróság elé állítani, ha tetten érték vagy ha bűnössége minden valószínűség szerint be fog bizonyulni. Egyenesen kizárja pedig a rögtönbíráskodást az elmebetegekre, a mulékony súlyos betegségben szenvedőkre és tcherben levő nőkre felgyógyulásuk előtt, valamint ha a terhelt ellen ugyanazon cselekmény miatt rendes vagy gyorsított b. eljárást rendeltek el. Ugyaníly óvintézkedés, hogy a kir. ügyész mindjárt a rögtön-bíráskodás elrendelése után köteles a terheltet a védőválasztás iránti jogáról felvilágosítani s ha a terhelt jogával nem élt, vagy a választott védőt a tárgyalásra meghívni lehetetlen, a bíróság hivatalból rendel ki védőt.

Az öttagú törvényszéki tanács előtti tárgyalás különben egészbenvéve a törvényszéki főtárgyalás általános szabályai szerint folyik le, azonban itt is szabály, hogy minden hosszadalmasság kerülendő. Legfontosabb eltérés, hogyha az öttagú tanács a vádlottat a rögtön-bíráskodás alá tartozó cselekményben egyhangúlag

bűnösnek találja, az ítéletben halálbüntetést szab ki. A rögtönbíróság tehát nincs kötve a Btk. rendes büntetési tételeihez, hanem az eléje tartozó bármelyik bűncselekmény miatt joga és szabály szerint kötelessége a halálbüntetés kimondása. Ezt a szigort enyhíti azonban a rendelet azzal, hogy 20-ik évét be nem töltött vádlottat halálra ítélni nem szabad, továbbá ha a rögtönbíróság a halálbüntetésnek egy vagy több, a büntetésre legméltóbb egyénen történt végrehajtása által a nyugalom és a rend helyreállítására szükséges ebrettentő példát már megadta, a kevésbé bűnös részesekre fontos okokból a halálbüntetés helyett életfogytiglani, vagy 10—15 évig terjedhető fegyházbüntetést szabhat ki. Végül a halálbüntetés kimondása esetén a bíróság köteles azonnal határozni az iránt is, hogy az elítéltet nem tartja-e kegyelemre ajánlandónak s a mennyiben arra méltónak találta, az iratokat az ügyészség és a bíróság véleményével az igazságügyminister útján Ő Felsőége elé terjeszti, s a királyi válasz leérkeztéig az ítélet nem hajtható végre. Ezzel az utolsó újítással a rendelet módot ad a bíróságnak, hogy ha legkisebb kételye van a halálos ítélet alaposága iránt, annak kegyelem útján leendő orvoslását maga ajánlhassa Ő Felsőégének. Ezzel a régi Justizmord-ok elkövetése ügyszólván lehetetlenné van téve. Természetesen ellenkező esetben, ha t. i. maga a bíróság nem látja kegyelemre méltónak az elítéltet, az ítélet azonnal, vagyis meghozatala után két óra múlva végrehajtandó. Ez a két órasi idő sem feltétlenül kötelező azonban a rendelet szerint, a mennyiben a bíróság az elítélt lelki állapotára vagy a bejelentett kegyelmi kérvénynek rövid idő alatt remélhető elintézésére való tekintettel e határidőt kivételesen megoldhatja.

4. A negyedik nevezetes változás a büntető eljárás területén a háború alatt a polgári egyéneknek bizonyos cselekmények miatt katonai bíraskodás alá rendelése.

Ezt a békés időben ismeretlen intézkedést, mely a régi zivataros idők rendkívüli katonai törvényszékeinek felelevenítése, persze modern alakban, a honvédség katonai bűnvádi perrendtartásának 14. §-a engedi meg, vagyis ez ad törvényes alapot a magyar ministeriumnak, hogy mozgósítás vagy háború tartama alatt a polgári büntetőbíraskodás alá tartozó egyéneket

- a) a jogosulatlan toborzás,
- b) az esküvel fogadott katonai szolgálati kötelesség megszegésére csábítás vagy segélynyújtás,
- c) a kémkedés és az ellenséggel való más egyetértés vagy a fegyveres erő hátrányát célzó egyéb cselekmények,
- d) a katonai behívóparancs iránt engedetlenségre csábítás,
- e) vagy az előbbi cselekmények útján elkövetett még súlyosabban büntetendő cselekmények miatt a honvéd büntetőbíraskodás alá rendelhesse.

A háború kitörése napján, 1914 június 27-én kelt 5491. sz. M. E. rendelettel a ministerium ezt a kivételes intézkedést csakugyan elrendelte, egyelőre csak 26 törvényszék területére, majd pár nap múlva, az 1914 aug. 1-én kelt 5735. M. E. sz. rendelettel a magyar szent korona országainak egész területére, tehát a horvát-szlavon-dalmát társországokra is.

Nevezetes, az anyagi jogot is érintő intézkedése e rendeletnek, hogy a polgári személyekre ily esetekben a katonai Btk. megfelelő §-ai alkalmazandók s a rendelet e célból függelékben közli is a katonai btk. illető szakaszait, melyek e szerint a háború tartamára a polgári egyénekre is hatályosak lettek.

A háborús büntető eljárás ezek szerint még elevebben bizonyítja, hogy büntetőjogunk katonai uniformist öltött, a katonai és polgári büntetőjog mennyire összeolvadt, a polgári büntetőjog is mennyire igyekszik mindenben a katonaság, illetőleg a honvédelem érdekét biztosítani.

Végül még két, büntetőjogunk mai háborús korszakának történetéhez tartozó nevezetes adatot kell megemlítenem. Az egyik az, hogy az igazságügyministerium a háborús viszonyok nehézségei ellenére teljesítette az 1913:XXI. t.-cz., a közveszélyes munkakerülőkről szóló törvény által reáruházott azon feladatot, hogy legkésőbb 1916 január 1-ére a dologház intézményét életbeléptesse. Az 1915. évi 68,4000. sz. I. M. rendelet ezt a törvényhozási utasítást beváltotta és dologházakul egyelőre férfiakra nézve a jászberényi járásbírószági fogházat, nők részére pedig a kalocsai törvényszéki fogházat jelölte ki. Ezzel az intézkedéssel egy nagyjelentőségű bűnügyi politikai reform lépett a megvalósulás útjára hazánkban. A dologház intézménye, melynek mint a közveszélyes csavargók, munka-

kerülők elhelyezésére, munkára nevelésére s így a velük szemben való védekezésre szolgáló biztonsági intézménynek meghonosítását többen régóta sürgettük, végre életbelépett hazánkban. Természetesen az új intézmény részére a háború folytán nem lehetett új épületeket teremteni, de kezdetnek mindenesetre megfelelő az is, ha egy-egy intézet ki van jelölve, melyekbe a bíróság által erre ítéleteket el lehet helyezni és a megfelelő módon kezelni.

A másik jelentős esemény egy még régebbi mulasztás pótlása, illetőleg egy igen régi követelmény megvalósítása, t. i. a jövedéki büntető eljárásnak modern alapokra fektetése. A jövedéki, helyesen pénzügyi kihágások eseteiben követendő eljárás az új alkotmányos korszak óta egyáltalán nem volt újonnan szabályozva, hanem elavult, még az absolutismus alatti és előtti különböző utasítások, rendeletek szolgáltak jogforrásul ennek az eléggé jelentős jogágnak. Ez az ága volt a büntető eljárásnak, a hol még teljesen a régi elavult nyomozó rendszer érvényesült, az iratok alapján, zárt ajtók megett, védő közreműködése nélkül, kötött bizonyítási szabályok alapján való ítélezés. Az igazságügyminister egy évtizedek óta egyértelműen sürgetett reformot valósított meg, midőn a f. 1916. évi január 12-én kelt 800/1916. sz. rendeletével, a pénzügyministerrel egyetítőleg, teljesen modern büntető eljárási szabályzatot adott ki, mely érvényesíti a pénzügyi kihágások miatti eljárásban is a vádelv, a szóbeliség, a közvetlenség, a nyilvánosság és a védelem szabadságának elveit.

És még egy pár szóval legalább meg kell emlékeznem a büntetőjog leghumánusabb és legnépszerűbb ágáról: a fiatalok ügyéről és a patronageról. E téren a törvényekben és rendeletekben a háború alatt nem történt semmi lényeges változás. Annál nagyobb érdeklődéssel foglalkoznak legújabban Németországban és nálunk is a háborúnak a fiatalok kriminalitására való befolyásával.¹ Sajnos, ott, mint nálunk arra a szomorú eredményre jutottunk, hogy a fiatalok krimi-

¹ Elsa v. Liszt und Ruth v. der Leyen: *Berliner Jugendgerichtshilfe. Zeitschrift für die ges. Strafrechtswissenschaft* 37 köt. 119—227.; Franz v. Liszt: *Der Krieg und die Kriminalität der Jugendlichen.* u. o. 496—

nalitása a háború alatt jelentősen emelkedett s a háború hosszabbra nyultával csak folyton emelkedik. E jelenség okai azonban szintén kézzelfoghatóak.

A háború első hónapjaiban az általános fellelkesülés a fiatalságot is magával ragadta, a hadbavonulók üdvözlése, segítése őket is elfoglalkoztatta. Lassanként azonban a háború elhúzódása következtében az atyák és más felügyelők elmaradása, a pártfogó férfiak hadbavonulása folytán természetesen felébredtek és erőre kaptak a fiatalok rossz hajlamai, az utcán élés, csatangolás s ebből folyólag lassanként a kisebb-nagyobb bűncselekmények elkövetése. Így ma már a fiatalok bíróságai egyértelműen panaszkodnak a fiatal kriminalitás jelentékeny és állandó növekvésén. Bármennyire szomorú ez a jelenség, ezen csodálkozunk, de megijednünk sem szabad. Ez is természetes folyománya a hosszú háború által előidézett demoralisációnak, a minek orvoslására a háború után legelső követelmény lesz a javító nevelési és a patronage-intézmények s különösen a pártfogói és pártfogó tisztviselői intézmény kiépítése. Másfelől öröndetes jelenségek gyanánt lehet megemlítenem, hogy a javítóintézetek növendékei is az igazságügyi kormány bölcs intézkedése folytán be vannak vonva a hadiszolgáltatás körébe. Így repülőgép-alkatrészek és más katonai célra szolgáló iparcikkek készítésével foglalkoztak, majd pedig a katonai szolgálatra alkalmasak besoroztattak és tényleges szolgálatra vonultak be. Így vált lehetővé legnagyobb állami javítóintézetünknek, a kassainak hadikórház céljára átengedése.

A patronage terén gyakorlatilag szintén zavarólag hatott a háború. A pártfogók száma lepadt, viszont a pártfogoltaké, a segélyre-szorult, elhagyatott gyermekek és ifjak száma hatalmasan felszökött. Öröndetes másfelől, hogy a háború népszerűvé tette az eddig sokak által kicsinyléssel vagy épen gúnyolódással nézett patronage eszméjét. A véres harcok áldozatainak, a sebesülteknek, rokkantaknak, az elesettek özvegyeinek, árváinak

516.; Rupprecht: *Jugendstraffälligkeit in Bayern im Frieden u. im Kriege*, Deutsche Strafrechts-Zeitung III. 1916. 128—134.; Zsoldos Benő: *A fiatalok védelme és a háború.. Bűnügyi Szemle. IV. 321—324.*

gondozás alá vétele, ezek részére megfelelő elhelyezés, foglalkoztatásról gondoskodás, szóval az elhagyottaknak, a segélyreszorultaknak ápolása, gondozása, a mi a patronage feladata, ma többé nem gúny tárgya, sőt hazafias kötelességszámba megy, vagyis a patronage eszméje a háborúban — a czélok heteronomiájának törvénye szerint — diadalmaskodott, a társadalmat a rémséges vérontás, a mérhetlen nyomor és szenvedés belekényszerítette az emberbaráti erényeknek, legalább a legközelebbieinkkel szemben való gyakorlására. Ez nyujt megnyugtatót, hogy a háború után majd a hadiárvak, rokkantak ügyével kapcsolatban, az összes elhagyottak ügyének erőteljesebb felkarolására lehet kilátásunk.

*

A háborús jelenről, melynek rendkívüliségét inae a büntető jog is eléggé érzi és igazolja, vessünk most pár pillantást a jövő felé. Kíséreljük meg körvonalazni bűnügyi politikai feladatainkat a háború utána.

Nem arról akarok szólni, milyen lesz a világ képe s közelebbéről miként fog alakulni a criminalitás a háború után. Erről ma, a mikor még mindig semmi biztos kilátásunk nincs arról sem, meddig tarthat még a nemzeteket dúló háború, komolyság nélkül alig is lehetne beszélni. Arra nézve azonban, hogy minő tanulságokat vonhatunk le a háborús büntetőjog eddigi fejleményeiből a jövőre nézve, tanulhatunk-e valamit a háborús büntetőjog alkotásaiból, meg lehet vagy meg kell-e valamit tartanunk a háború alatti változásokból, az anyagi büntetőjog és a büntető perjog terén létrejött új szabályokból, reformokból, mik lesznek tehát a háború után a legközelebbi feladataink: erről már, azt hiszem, nemesak lehet, hanem talán kívánatos is már most eszmét cserélni. Az már ma látható, hogy a háború befejezte után, mint minden téren, a büntetőjog terén is teméntelen nagy és nehéz feladat fog élénk tornyosulni mind a rendes, békés állapotba visszazökkenés, mind a további haladás, a háború, illetőleg a majdani békekötés által teremtett új helyzetből előálló új kérdések megoldása tekintetében. Kívánatos tehát, hogy tisztában legyünk a reánk váró új feladatokkal s a mennyire lehetséges, mintegy felkészülve, kész munkaterv-

vel fogjunk hozzá a reánk váró új nagy és nehéz munka programhoz.

A *Deutsche Juristen Zeitung*-ban Schiffer, majd Heinemann már a háború elején rámutattak, hogy a háborús új büntető jogi szabályok közt sok olyan van, a mi nem pillanati, átmeneti jelentőségű, hanem érdemesnek látszik az állandósításra. Ez az előkelő német jogi lap e czélből külön rovatot is nyitott azoknak a kérdéseknek, illetőleg javaslatoknak a felvetésére és megbeszélésére, melyek mint a háborús büntetőjog tanulságai vagy követelményei a háború után fenntartandók, illetőleg elintézendők lesznek. A mi szakirodalmunkban is már többen hangot adtak ugyanennek a gondolatnak s így nem tekinthető feleslegesnek a háború utáni bűnügyi politikai feladataival való foglalkozás.

A legelső s legszükségsezerűbb feladatunk lesz természetesen a háborús büntetőjog feleslegessé váló kivételes szabályainak félretétele s a régi rendes szabályoknak helyreállítása. A mily könnyűnek és látszólag kellemesnek tűnik fel ez a feladat, époly nehéz lesz és sok körültekintést fog igényelni annak keresztülvitele. A háború befejeztével még bizonyosan sok büntetőper lesz folyamatban, sok feljelentés fog még azután is érkezni a háborús büntetőtörvénykönyvbe ütköző cselekmények miatt. Miként bonyolítsuk le ezeket a folyamatban levő vagy újonnan megindítandó pereket, érvényben hagyhatjuk-e még bizonyos átmeneti időig a háborús büntetőtörvényeket és a háborús büntető eljárást, ez lesz a legelső, a mi iránt intézkedni kell, még tulajdonképen a háború befejezte előtt. Igaz, hogy a kivételes törvények hatálya kifejezetten csak a háború tartamára szól, így a hadiállapot megszűntének napján ezek hatálya magától megszűnik, azonban épen ez a kérdés, helyes és szükséges lesz-e rögtön másnap a békés idő rendes szabályait venni alkalmazásba, vagy nem kívánatos-e épen azokat a rendelkezéseket, melyeket a háborús büntetőjogból jövőre is megtartani kívánunk, egyelőre átmenetileg életben hagyni, a míg majd intézményesen beilleszthetjük azokat a rendes büntetőjogi szabályok közé.

A példát már meg is találhatjuk erre a képviselőválasztások elhalasztásáról, illetőleg a jelenlegi országgyűlés tartamára.

nak kivételes meghosszabbításáról szóló 1915. évi IV. törvény-cikkben, mely tekintettel arra, hogy a háború által előidézett kivételes helyzet nemcsak a béke megkötéséig, hanem azután is mindaddig, míg a polgárok zöme rendes életviszonyai közé visszatérhet, lényegében fenn fog állani, a jelen országgyűlés tartamát kivételesen a békekötést követő hatodik hónap végeig meghosszabbította. Előrelátható, hogy a háborús büntetőtörvények egynémelyikének ily kivételes meghosszabbítása iránt is intézkedni fog kelleni, különösen azok iránt, a melyeknek esetleg még további megtartása, illetőleg állandósítása is szóba jöhet.

Így kívánatos lenne, ha a hadiszállítási visszaélésekről, a árdrágítási visszaélésekről, a hazaárulók vagyoni felelősségéről szóló törvények anyagjogi intézkedései egy ideig még életben maradnának. Az eljárási szabályok közül a gyorsított bűnvádi eljárás átmenetileg, illetőleg a már folyamatban levő perekre szintén fenntartandó lesz. Ellenben azonnal megszüntetendő a rögtönbíráskodás, vagy a ministeriumnak a kihágások magasabb büntetésére való felhatalmazása.

A második további és már későbbre való feladat a háborús büntetőjog tanulságainak értékesítése rendes büntetőjogi codexünk átdolgozása vagy novellaris módosítása által.

Epen a háború kitörése előtti években Európaszerte és nálunk is, a meglevő büntetőtörvények teljes átdolgozása, illetőleg új Btk-ek alkotása iránt folytak az előkészítő-munkálatok. A hatályban levő, ú. n. classikus Btk-ek számos hiányának orvoslása, a büntettek elleni hatékonyabb fellépés, különösen a közveszélyes büntettekkel szemben a társadalom biztosabb s mégis emberesebb védelme, a fiatalkorú bűnelkövetőkkel szemben szintén eredményesebb, okosabb és czélszerűbb elbánás kérdései, melyek az utolsó évtizedek alatt a büntetőjog irodalmának állandó vitakérdései voltak s számos pontban már kiörlődtek és sok országban külön törvények által részben megoldásra is jutottak, mindezen szükséges és a haladás, a fejlődés szempontjából felette kívánatos reformok összefoglalása, egységes törvényben keresztülvitele végett a legtöbb európai állam a fennálló Btk-ének teljes átdolgozását tűzte napirendre, Schweitzban, a német birodalomban, Ausztriában, Dániában,

Szerbiában az igazságügyi kormányok új Btk. javaslatokat készítettek s ezek álltak épen a nemzetközi gyűléseken, konferenciákon is a megvitatás központjában. Nálunk is az igazságügyi kormány 1913-ban határozottan programjába vette a Btk. gyökeres átdolgozását.

Mi lesz mindezekből a már kész javaslatokból a háború után, elővehetjük és folytathatjuk-e a megkezdett codificationalis munkálatokat? Ha nem vagyunk elkeseredett pessimisták és bízunk az emberiség haladásában, tökéletesedésében, az új alkotások folytatását, az erőszakosan megszakított fejlődési folyamat helyreállítását, bárminő vigasztalannak látszik a mai rettenetes jelen, nemesak hinnünk, de bizton várunk s annak bekövetkeztén teljes erőnkkel munkálkodnunk kell. Részemről legszilárdabb meggyőződéseim, hogy a háború befejezte után, sokkal gyorsabban, mint reméljük, helyre fog állni a dolgok régi rendje, s a félbemaradt munkálatok, reformok újra előkerülnek és talán az azelőttinél gyorsabban meg is oldatnak.

A büntetőjogi reformjaink folytatása felől e hitemben csak megerősített gr. Gleispach-nak, a bécsi egyetem új büntetőjogi tanárának múlt évi májusban tartott székfoglaló előadása, melyben egyenesen a háborúnak a büntetőjogi reformjainkra való hatását fejtegeti s ugyancsak arra az eredményre jut, hogy ha sajnálnunk lehet is a büntetőjogi codificationának a háború által történt megakasztását, másfelől ez a halasztás nagy előnyrel is járt, a mennyiben időnk és alkalmunk lett annak a megfontolására, hogy a mit a háború előtt a tudomány, a társadalmi politika szempontjából mint helyes, új büntetőjogot állapítottunk meg, most a háború hatalmas tapasztalatainak és eredményeinek figyelembe vételével is helyesnek tekintjük-e a jövődre nézve.¹

¹ Dolgozatomnak nyomdába küldése után jelent meg gr. Gleispach-nak egy másik értekezése (*Strafrechtsvereinheitlichung in Deutschland und Österreich-Ungarn*. Deutsche Strafrecht-Zeitung III. 1916 märz-april Heft), melyben a három állam közötti «bajtársi szövetség» eszméjének hatása alatt a német, az osztrák és a magyar új Btk. javaslatok lehető egyenlősítését, illetőleg a közös alapfogalmak és intézmények hasonló szabályozását sürgeti. Erre a nagyfontosságú indítványra e helyütt már nincs módomban kiterjeszkedni, csak annyit jegyezhetek még ide, hogy a három állam büntetőjogi reformjainak

Nézetem szerint nekünk is, ha a Btk. átdolgozásának nagy művét folytatni fogjuk, feltétlenül értékesítenünk kell a háborús büntetőjog tapasztalatait is. Az alapelvek és vezéreszmék, melyek az új Btk-i javaslatokban kivétel nélkül feltalálhatók, a háború utáni büntetőjognak is alapjai és vezérmotívumai maradnak, t. i. a büntetteknek az elkövetett bűncselekményért a bűnösségük fokához mért felelősségre vonása, a büntettek különböző osztályainak különböző megfelelő büntetések és biztosító intézkedések alá rendelése, a tettesek egyéniségének, körülményeinek, helyzetének és jövőjének az eddiginél behatóbb figyelembe vétele. Az új Btk-eknek a háború után is különösen három főproblémát kell minél szerencsésebben megoldaniok: 1. a fiatalok és a csökkent szellemi képességű bűnelkövetőknek gondozó, gyámolító kezelését, velük szemben a megtorlás háttérbe szorítását, a helyett az erkölcsi javítást, a nevelést, illetőleg a gyógykezelést, a védő elhelyezés keresztülvitelét, 2. az alkalmi, pillanati vagyis a romlatlan büntetteknek inkább névleges, intő jellegű büntetését, 3. a közveszélyes, megrögzött büntetteknek ellenben szigorú és hatályos megfélemezését, velük szemben, illetőleg újabb merényleteiktől a társadalom valóságos védelmét.

Ha ezek az elvek s az ezek keresztülvitelére már eddig kialakult új intézmények és reformok az új Btk-ekbe is előreláthatólag bekerülnek, ha a háború előtt oly hosszú tudományos és kriminálpolitikai harcok után kiörlődött program alapján véve a háború után is ugyanaz marad, ennek a helyes bűnügypolitikai programnak részletes kidolgozásánál a háború tanulságai rendkívül becses adatokat s részben új eszméket fognak szolgáltatni.

Így, hogy csak a már ma megállapítható közóhajokat említsem:

Kívánatos lesz az izgatási fejezet gyökeres átdolgozása, a magyar nemzet politikai egysége és tekintélye elleni merényleteknek erélyes és szigorú büntetések alá helyezése;

tetőjogának «egységesítése» túlhajtott kívánság, azonban az egymástól való kölcsönös tanulás és a legjobbnak a követése s így a «hasonló» szabályozásra törekvés mindenestre helyes és kívánatos.

a hűtlenségnek, a magyar állam biztonságát s különösen a hadi érdekeinket sértő vagy veszélyeztető bűncselekményeknek, így a kémkedésnek, a hadiszállítási visszaéléseknek — az 1915 : XIX.t.-cz. alapul vételével — gyökeres átdolgozása és kibővítése;

a fegyveres erő elleni egyéb bűncselekmények is részletesebb szabályozás alá vevendők lesznek.

De kívánatos lesz az egész Btk. átnézése a háborús büntetőjog fejleményeinek értékesítése végett, így a büntetési rendszer mai formalismusát, merevségét tágítani kell, a pénzbüntetést az árdrágító visszaélésekről szóló törvény mintájára a mai-nál sokkal szélesebb keretre kiterjeszteni; a különös részben nagyobb figyelemmel kell lenni az emberi életet nagymérvben veszélyeztető cselekményekre, a tömeges halált okozó bünteteket, a közegészséget fenyegető különböző merényleteket, ép úgy a közönség kizsákmányolását célzó lelkiismeretlen uszolás vagy más csalárd bűncselekményeket, általában a gazdasági visszaéléseket, a szegényebb osztályok, a tapasztalatlanok kifosztására irányuló különböző üzemeket az eddiginél sokkal szigorubb és hatályosabb repressio által kell kiirtani vagy visszazsorítani.

A másik nagy feladat lesz az anyagi büntetőjogi codificatio terén az új katonai büntetőtörvénykönyv megalkotása. Ennek az alkotmányjogilag is nagyfontosságú kérdésnek a megoldása évtizedek óta közóhaja a magyar büntetőjogászoknak. A világháború egyik örvendetes eredménye lenne reánk, ha ennek befejeztével s a hosszú közös küzdelem alatt megerősödött kölcsönös bizalom folytán sikerülne végre elhárítani a közös alapelveken felépített, de alkotmányilag külön magyar és osztrák katonai Btk. megalkotásának akadályait. Mennyire szükséges első sorban alkotmányjogi szempontból is a külön magyar katonai Btk. elkészítése, erre helyesen mutatott rá legközelebb Polner Ödön,¹ kiemelve, hogy a háború taitama alatt magyar állampolgárookra is életbeléptettük az eredetére és lényegére bizony osztrák katonai Btk-et. Büntetőjogi szem-

¹ Polner Ödön : *A kivét. les hatalom alkotmányjogi vonatkozásai.* Jogászegyleti előadás. 1916 febr. 19.

ponthól pedig feltétlenül kívánatos a katonai anyagi büntetőjog codificatioja, mert az 1855-ből származó mai codex teljesen elavult s minden tekintetben gyökeres átdolgozásra szorul. Különösen fontos lesz az állam elleni bűncselekmények, valamint a fegyveres erőt veszélyeztető delictumok összhangba hozatala a polgári Btk-vel.

Az eljárás terén szintén becses tanulságokat nyújt a háborús büntetőjog. A katonás gyorsaság és pontosság, bármennyire ellenkezni látszik a polgári büntetőperrendtartás legfőbb alapszelméjével, az anyagi igazság keresésével és lehető megközelítésével, a tiszta világos ügyekben nem tekinthető kibékíthetetlennek azzal. A háború alatt megismert gyorsított büntető eljárásból azért a polgári Bp. esetleges revisiója alkalmával megszívlelendő lesz a nyomozás és a vizsgálat összeolvasztása, a vádalahelyezés lehető mellőzése, a perorvoslatok egyszerűsítése, így különösen a középső fórumok mellőzése, a mi a bírói szervezet egészséges irányú reformjára is jótékony hatású lenne.

A bírói szervezetre vonatkozólag a háború tanulságainak értékesítéseül érdekes és figyelemreméltó javaslatot tesz gr. Gleispach, bécsi egyetemi tanár említett székfoglalójában. A politikai és a fegyveres erő érdekei ellen elkövetett bűncselekmények feletti bíraskodás tekintetében egyfelől az egyéni szabadság védelme, másfelől az állami érdekeknek a politikai pártérdekektől függetlenítése érdekében egy specialis bíróság létesítését javasolja, mely a Schöffnbíróság módjára szakbírákból és katonatisztekéből lenne összeállítva, vagyis a laikus elemet a tisztek tennék a bíróságban. Az esküdtbíróság Gleispach szerint a politikai bűntetteknek elbírálására egyáltalán nem alkalmas, sőt az esküdtbíróság ily ügyekben egyenesen az állam védtelenségét jelenti, különösen oly vidékeken, a hol erre a védelemre legsürgősebb szükség lenne.

Bármennyire helyes lehet a Gleispach javaslata Ausztriában, a nemzetiségek szerencsétlen aránya miatt, azt hiszem, nálunk ez a javaslat nem igen fog visszhangot kelteni. A katonaság és a polgárság közötti válaszfal ugyan a háború alatt és hadseregeink nagyszerű, örök hálára méltó fegyvertényeinek hatása folytán nálunk is erősen megingott s az is méltányos lehet, hogy azoknak, a kik életüket és vérüket oly bőven ontot-

ták a hazáért, az állam érdekét legközelebről érintő bűncselekmények elbírálásában részt adjunk, azonban hazánkban, a hol a nemzetiségi ellentétek már a háború előtt s a háború alatt, annak egyik örvendetes eredményeként, még jobban elsimultak, azt hiszem, semmi szükség nem lenne béke idején a politikai bűntettek elbírálásánál ily különleges bíróságra. Béke idején a politikai bűncselekmények — kivéve az izgatást — oly ritkán fordulnak elő s rendszerint oly jelentéktelen súlyúak, hogy nem lenne értelme a rendes hatásköri szabályoktól való eltérésnek, vagy épen a katonai személyek bevonásának. A politikai perek elintézésénél kívánatos legjobban a valóban független bíróság. Békés időben legfeljebb arról lehetne szó, hogy egyes politikai bűntettek, melyek nem az esküdbíróságok elé tartoznak, a törvényszékeknek ne 3, hanem 5 tagú tanácsai által intéztessenek s ezen tanács összeállításánál a négy szavazó bíró közül kettő a magánjogi szakban működő bírák közül vétessék. Igazolja ezt az a tapasztalati tény, hogy a bűntetőbírák gyakran túlenyhe mértékkel mérnek, míg a magánjogászok szigorúbban veszik a törvénysértéseket.

Ellenben részemről is teljesen jogosultnak látom azt a gondolatot, hogy a fegyveres erő ellen elkövetett bűncselekmények elbírálásánál a katonai elemek is, mint e tekintetben valóban szakemberek, bevonassanak az ítélkezésbe. Ha háborúban a hadviselés érdekeit sértő cselekményeket teljesen a katonai bíróságok elé utaljuk, bízva a katonai bíróságok ítélkezésének igazságosságában és erélyében, akkor békés időben is meggondolandó, nem lenne-e kívánatos, az ítélkezés szakszerűségének és erélyességének biztosítása végett a fegyveres erő elleni bűncselekményeket, a hova soroznám a kémkedést, a jogtalan toborzást, katonai behívóparancs iránti engedetlenségre csábítást is, egy öttagú törvényszéki tanács elé utalni, melyben két szavazóbíró a honvédhadbíró tagja lenne. Háború idején pedig ugyanily vegyesbíróóság ítélhetné el ezeket a cselekményeket azzal a különbséggel, hogy ekkor a katonai törvényszékhez hivatnék be polgári személyek feletti ítélkezés esetében két polgári (büntető) bíró. Így háborúban is elkerülnők a tisztán katonai bíróság esetleges egyoldalúságát.

Befejezésül, mint a háború utáni bűnügyi politikánkknak

legszebb és legjelentősebb feladatára, a fiatalok és a patronage ügyének teljes erővel való felkarolására és minél szélesebb kiépítésére vagyok bátor ismételten is reámutatni. A háború előtt ezen a téren az európai államok sorában a legelső közt állunk a kérdés minden ágának helyes törvényhozási szabályozása tekintetében. Sajnos, a legutóbbi időkig sokan kétkedtek és gúnyolódtak a büntetőjogászoknak a fiatalok iránti buzgólkodása, illetőleg annak sikere felett. Ez a kétkedés és kifogás azonban teljesen alaptalan. Ha nem tudtuk is pár év alatt — hiszen a büntető novella 1908-ból, a fiatalok bíróságáról szóló törvény 1913-ból való — megszüntetni a fiatalok eriminalitását, ha nem javíthattuk is meg mintegy varázsvesszővel az összes züllött és rakoncátlan gyermekeket és ifjakat, ez nem a törvény vagy az új intézmények hibája. Elvégre állami javítóintézetekkel és patronage-zsal nem is fogjuk eltüntetni a fiatalok eriminalitását, míg rosszul nevelt vagy épen neveletlen, züllött, rakoncátlan gyermekek és fiatalok lesznek. De az meg feltétlenül bizonyos, hogy minél jobban kiépítjük a fiatalok erkölcsi megmentésére szolgáló intézményeinket, minél több javítóintézetet, gyermekmenhelyet rendezünk be, minél több pártfogót és pártfogó tisztviselőt állítunk be a legnemesebb embermentési munkába és minél odaadóbban, buzgóbban teljesítik ezek hivatásukat, annál kevesebb lesz csakugyan a kis bűnösök száma, annál kevesebb fiatalok fog «fekete kéz» és hasonló nevű regényes bűnbándákat alakítani.

Ma, épen a háború rettenetességei között láthatjuk át, hogy a nemzetek sorsa, fennmaradása a fiatalságon, annak testi, lelki és erkölcsi erején, a helyes nevelésen fordul meg. A fiatalok modern büntetőjoga és az azt kiegészítő patronage csak egy ága, legkellemetlenebb, de ép ezért felette nagy jelentőségű ága a népnevelésnek, melynek felkarolása, helyes kiépítése a legbőlcsebb önvédelem, a belső ellenségek, a bűntettesek gárdájának kevesbítésére.

A szerző kiadása.